

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ТРУШ ОЛЕНА ІГОРІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри фінансів і
банківської справи,
канд. екон. наук, доцент
_____ Л. В. Юрчишена
« _____ » _____ 2024 р.

**МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
ОП «Цифрові фінанси»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
В. В. Волкова, доцент кафедри
фінансів і банківської справи,
канд. екон. наук, доцент

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2024

АНОТАЦІЯ

Труш О. І. Механізм формування фінансового потенціалу територіальних громад. Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Освітня програма «Цифрові фінанси». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У роботі досліджено теоретичні та методологічні підходи до формування фінансового потенціалу територіальних громад, зокрема на основі досвіду країн ЄС. Проведено аналіз доходів та видатків бюджетів територіальних громад Вінницької області. Розглянуто проблеми та перспективи формування фінансового потенціалу громад, а також запропоновано концептуальні підходи до вдосконалення фінансових механізмів. Визначено основні напрямки прогнозування фінансового потенціалу, зокрема для територіальних громад Вінницького району, а також запропоновано модель соціально-економічного розвитку та фінансового забезпечення громад. Основним результатом роботи є розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності та розвитку територіальних громад через модернізацію фінансових механізмів.

Ключові слова: фінансовий потенціал, територіальні громади, доходи місцевих бюджетів, бюджетні видатки, бюджетна децентралізація.

87 с., 3 табл., 9 рис., 5 дод., 61 джерел.

Trush O. Mechanism of Financial Potential Formation of Territorial Communities. Speciality 072 "Finance, Banking, and Insurance". Educational Program "Digital Finance". Donetsk National University named after Vasyl Stus, Vinnytsia, 2024.

This qualification work investigates theoretical and methodological approaches to the formation of financial potential of territorial communities, particularly based on the experience of EU countries. The analysis of income and expenditures of budgets of territorial communities in Vinnytsia region has been conducted. The problems and prospects of financial potential formation of communities have been discussed, and conceptual approaches to improving financial mechanisms have been proposed. Key directions for forecasting financial potential, particularly for territorial communities of Vinnytsky district, were identified, as well as a model for social and economic development and financial support of communities. The main result of the research is the development of recommendations for improving the effectiveness and development of territorial communities through the modernization of financial mechanisms.

Keywords: financial potential, territorial communities, financial mechanisms, budget revenues, forecasting, socio-economic development, decentralization.

87 p., 3 tabl., 9 fig., 5 applications, bibliography: 61 items.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	9
1.1 Теоретичні основи формування фінансового потенціалу територіальних громад.....	9
1.2 Методологічні підходи до формування фінансового потенціалу на основі досвіду країн ЄС.....	15
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД (НА ПРИКЛАДІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	27
2.1 Проблеми та перспективи формування фінансового потенціалу територіальних громад.....	27
2.2 Аналіз доходів та видатків бюджетів ТГ Вінницької області.....	33
2.3 Прогнозування фінансового потенціалу територіальних громад на прикладі бюджетів територіальних громад Вінницького району.....	44
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	53
3.1 Концептуальні підходи щодо вдосконалення формування фінансового потенціалу територіальних громад.....	53
3.2 Модель соціально-економічного розвитку та фінансового забезпечення територіальних громад Вінницької області.....	60
3.3 Підвищення ефективності та розвитку територіальних громад через модернізацію фінансових механізмів.....	66
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	81

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

КМУ – Кабінет міністрів України

ОТГ – Об'єднані територіальні громади

ТГ – територіальні громади

ФЕП – фінансово-економічний потенціал

ПДФО – податок на доходи фізичних осіб

ЄС – Європейський Союз

ОМС – органи місцевого самоврядування

Пн., Пд., Зх., Сх. – північ, південь, захід, схід

ЖКГ – житлово-комунальне господарство

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку громадського життя акцент зміщується на роль органів місцевого самоврядування у розвитку територіальних громад. Вони не лише управляють ресурсами, а й вирішують важливі соціально-економічні завдання, що безпосередньо впливають на якість життя мешканців. Фінансовий потенціал громади є важливим інструментом для реалізації стратегічних цілей розвитку.

Актуальність дослідження полягає в тому, що фінансовий потенціал територіальних громад визначає не лише обсяг ресурсів, але й здатність органів місцевого самоврядування ефективно використовувати різноманітні фінансові засоби, а також активно шукати нові джерела для соціально-економічного розвитку.

Фінансовий потенціал громади визначає її стійкість та здатність до інноваційного підходу в задоволенні потреб суспільства. Оскільки багато дослідників вже працювали над цією темою, важливим є подальше удосконалення підходу до аналізу та управління фінансовим потенціалом місцевих громад. Дослідження розвитку територіальних громад присвячено роботам таких науковців, як Л. В. Лисяк, Б. Д. Биков, А. І. Кушнір А. В. Нечипоренко, Ю.С. Юрах, О. В. Тимошенко, А. І. Панченко, Зінчук Т.О., Патинська-Попета М.М., Щур Р. І. та багато інших науковців, які внесли вагомий вклад у розвиток сучасних концепцій управління фінансовим потенціалом територіальних громад.

Основною метою є поглиблення теоретико-методичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення формування фінансового потенціалу територіальних громад.

Для досягнення цієї мети визначено наступні **завдання**:

- дослідити теоретичні основи формування фінансового потенціалу територіальних громад;

- вивчити методологічні підходи до формування фінансового потенціалу на основі досвіду країн ЄС;
- оцінити проблеми та перспективи формування фінансового потенціалу територіальних громад;
- провести аналіз доходів та видатків бюджетів територіальних громад Вінницької області;
- здійснити прогнозування фінансового потенціалу територіальних громад на прикладі бюджетів територіальних громад Вінницького району;
- запропонувати концептуальні підходи щодо вдосконалення формування фінансового потенціалу територіальних громад;
- розробити модель соціально-економічного розвитку та фінансового забезпечення територіальних громад вінницької області;
- обґрунтувати шляхи підвищення ефективності та розвитку територіальних громад через модернізацію фінансових механізмів.

Об'єктом дослідження є фінансовий потенціал громад.

Предметом дослідження виступають теоретико-методичні засади та практичні аспекти формування фінансового потенціалу територіальних громад в умовах реформи місцевого самоврядування, зокрема на прикладі бюджетів громад Вінницького району.

Інформаційну базу роботи склала навчальна література, статті в періодичних виданнях, аналітичні матеріали державних органів влади та експертів.

Методи дослідження включають системний підхід, аналіз наукової літератури, експертні оцінки, узагальнення, графічний метод та інші. Теоретична база роботи ґрунтується на економічній теорії, регіональній економіці, місцевих фінансах і міжбюджетних відносинах, а також на принципах наукової об'єктивності. Для формування основ фінансового потенціалу територіальних громад застосовано системний та порівняльний аналіз, статистичні методи оцінки ефективності використання економічного потенціалу та графічні методи

для демонстрації результатів. Абстрактно-логічний підхід використано для формування висновків.

До нормативних і аналітичних даних відносяться закони України, постанови уряду, акти органів місцевого самоврядування, матеріали Міністерства фінансів, регіонального розвитку та Державної служби статистики України, а також дані з вебпорталів ОТГ.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Отримані результати мають значну теоретичну та практичну цінність. Теоретично, робота сприяє розвитку підходів до формування фінансового потенціалу територіальних громад, а запропоновані концепції можуть стати основою для подальших наукових досліджень. Практично, результати можуть бути використані для розробки стратегій формування фінансового потенціалу громад. Рекомендації, що виникли в процесі дослідження, допоможуть органам місцевого самоврядування в ефективному залученні ресурсів для сталого розвитку.

Апробація результатів дослідження. Отримані результати були представлені та обговорені на наукових конференціях. Участь у заходах свідчить про активну наукову діяльність та готовність ділитися своїми висновками з науковою громадськістю та вказує на практичну цінність та актуальність магістерської роботи.

Тези на тему «Інновації у формуванні фінансового потенціалу територіальних громад» були обговорені та опубліковані у збірнику наукових праць на Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Міжгалузеві наукові дослідження: можливості та варіанти впровадження» яка відбулась 07 грудня 2023 року на базі ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут». Тематичний напрям – «Трансформація продовольчої безпеки в Україні. Регіональна економіка і збалансоване природокористування» [16].

Тези на тему «Аналіз й оптимізація процесу формування фінансового потенціалу територіальних громад: проблеми та перспективи» були обговорені та опубліковані у збірнику наукових праць на Всеукраїнській науковій

конференції «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці» яка відбулась 19 квітня 2024 року на базі економічного факультету ДонНУ. Тематичний напрям – «Фінансова діяльність суб'єктів господарювання» [17].

Наукова стаття на тему «Механізми інтеграції фінансового потенціалу територіальних громад у загальнонаціональну систему економічного розвитку» була опублікована в економічному віснику НТУУ «Київський політехнічний інститут» №30, 2024. Тематичний напрям – «Економічні проблеми сталого розвитку національної економіки» [18].

Положення, що виносяться на захист. Магістерська робота пропонує новаторські підходи та рішення в галузі формування фінансового потенціалу територіальних громад. Основні положення для захисту:

- Методологія інтегрованого аналізу фінансового потенціалу враховує не лише фінансові ресурси, а й здатність громад створювати та ефективно використовувати ресурси для розвитку.
- Концепція управління фінансовими ресурсами в умовах децентралізації визначає принципи та інструменти управління фінансовим потенціалом в контексті регіонального розвитку та децентралізації.
- Практичні рекомендації для муніципалітетів спрямовані на вдосконалення процесів формування та використання фінансового потенціалу для підвищення ефективності діяльності місцевих органів.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 61 найменувань і 5 додатків. У тексті дипломної роботи міститься 3 таблиці і 9 рисунків. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1 Теоретичні основи формування фінансового потенціалу територіальних громад

Фінансовий потенціал територіальних громад є важливим аспектом у формуванні фінансових ресурсів місцевих бюджетів, що сприяє сталому соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Для належної оцінки фінансового потенціалу територіальних громад, розробки ефективних механізмів його управління та визначення напрямків його посилення необхідно враховувати сутність цього поняття, а також виділяти його основні риси та компоненти.

Основоположним терміном для визначення сутності фінансового потенціалу є "потенціал". Латинське походження цього слова (*potentia* – можливості, міць, приховані можливості) часто визначається багатьма науковцями. В енциклопедичних джерелах категорія "потенціал" тлумачиться як сукупність наявних можливостей, сил, запасів та засобів, що можуть бути використані. Це означає наявність ресурсів у суб'єкта економіки, їх оптимальну структуру та здатність раціонально використовувати їх для досягнення поставлених цілей. Також під "потенціалом" розуміються приховані можливості та сили для певних видів діяльності, які можуть розкритися за певних умов. Однак обмеження в тлумаченні цього поняття лише через наявні або приховані можливості вважається вузьким і не повною мірою висвітлює його сутність [12].

Результати наукового аналізу вказують на те, що фінансовий потенціал є складною економічною категорією. Філологічний підхід пов'язує її з двома відомими категоріями – "фінанси" та "потенціал". Під фінансами мається на увазі фінансові відносини з грошовим вираженням, пов'язані з формуванням та використанням фінансових ресурсів – грошових коштів, що утворюються в процесі створення, розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту.

При цьому поняття "потенціал" розглядається як можливості, які можуть бути використані для досягнення поставлених цілей. Таким чином, фінансовий потенціал відображає сукупність можливостей, які дозволяють здійснювати фінансові відносини економічного суб'єкта з метою залучення та раціонального використання фінансових ресурсів для досягнення соціально-економічного розвитку.

Теоретичні основи формування фінансового потенціалу територіальних громад визначаються комплексом факторів, що взаємодіють і впливають на ефективність їх економічної діяльності. Одним із ключових аспектів є поняття фінансового потенціалу, яке визначається як сукупність фінансових можливостей, ресурсів та інструментів, доступних територіальній громаді для забезпечення свого розвитку та вирішення соціально-економічних завдань [6].

Одним із важливих елементів формування фінансового потенціалу є місцеві податки та збори. Їхня роль полягає в забезпеченні стабільних надходжень до бюджету територіальної громади. Важливо враховувати ефективність системи оподаткування та ступінь її адаптованості до потреб громади.

Формування фінансового потенціалу також пов'язане із розробкою ефективних механізмів управління фінансами. Надзвичайно важливо визначити пріоритети та стратегічні напрямки витрат, щоб максимізувати соціально-економічний ефект вкладених ресурсів.

Крім того, питання формування фінансового потенціалу пов'язані з привабливістю інвестицій для розвитку територіальних громад. Створення сприятливого інвестиційного клімату включає в себе поліпшення інфраструктури, розвиток освіти та науки, а також забезпечення правового захисту інвесторів [24].

Загалом, формування фінансового потенціалу територіальних громад є складним і багатограним процесом, що вимагає взаємодії різних суб'єктів управління та учасників ринку з метою створення умов для стійкого розвитку та підвищення якості життя населення.

Фінансовий потенціал територіальних громад визначається їхніми можливостями залучення та використання фінансових ресурсів для забезпечення розвитку та задоволення потреб громадян. Цей фінансовий потенціал визначає можливості громади в реалізації різноманітних соціально-економічних ініціатив та сприяє забезпеченню сталого розвитку на місцевому рівні. Основні складові фінансового потенціалу територіальних громад зображено на рис. 1.

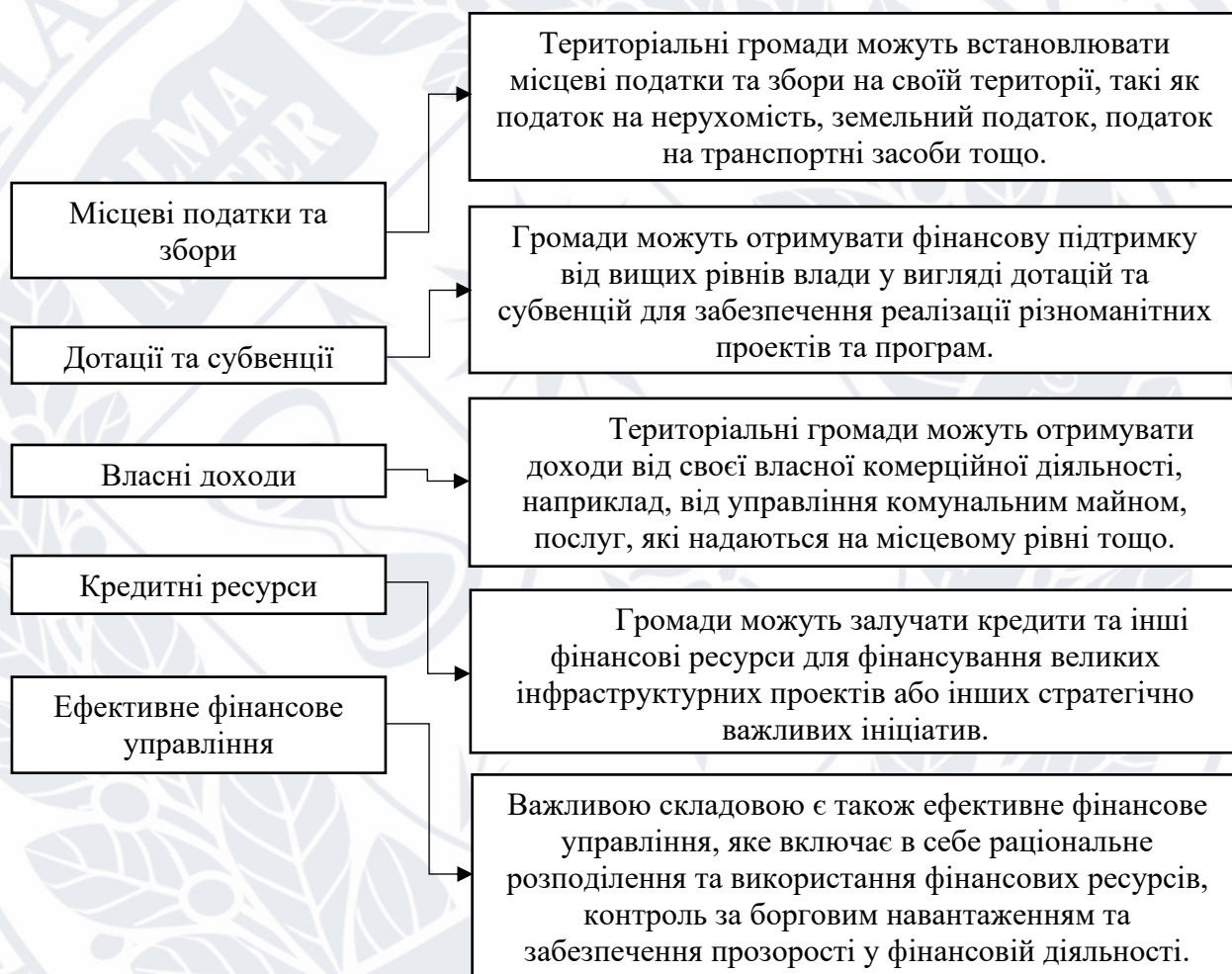

Рисунок 1.1 – Складові фінансового потенціалу громад

Фінансовий потенціал територіальних громад визначається сукупністю ресурсів, які можуть бути використані для забезпечення їх функцій і завдань. Формування фінансового потенціалу громади є важливим аспектом сталого розвитку та забезпечення соціально-економічної стабільності, а також є складним та багатоаспектним процесом, який вимагає уваги до різних

економічних, соціальних та управлінських аспектів. Основні теоретичні аспекти формування фінансового потенціалу територіальних громад [4]:

- Системний підхід. Фінансовий потенціал громади вивчається в контексті системного підходу, що передбачає аналіз взаємодії різних компонентів системи та їх вплив на фінансовий стан громади.
- Ресурсний підхід. Фінансовий потенціал визначається наявністю та доступністю різних фінансових ресурсів, таких як податкові надходження, місцеві податки, субвенції, дотації тощо.
- Економічний підхід. Формування фінансового потенціалу громади пов'язане з розвитком її економіки. Зростання обсягів виробництва, залучення інвестицій, розширення підприємницької діяльності сприяють збільшенню фінансових ресурсів.
- Соціально-економічний підхід. Фінансовий потенціал визначається не лише економічними чинниками, а й соціальними. Рівень освіти, здоров'я населення, рівень безробіття, соціальна інфраструктура – усі ці аспекти впливають на фінансовий стан громади.
- Децентралізація та регіональний розвиток. У контексті реформ децентралізації важливим є збільшення фінансового потенціалу місцевих громад. Розвиток регіональної політики та забезпечення рівномірного розподілу фінансових ресурсів в регіонах стають ключовим завданням.
- Управління фінансовим потенціалом. Ефективне управління фінансовим потенціалом включає в себе раціональне використання фінансових ресурсів, впровадження сучасних методів фінансового аналізу та планування.
- Інноваційний підхід. Розвиток інновацій в галузі фінансів (наприклад, електронні платежі, електронні системи бюджетування) може значно підвищити ефективність управління фінансовим потенціалом.

Структуризація фінансового потенціалу територіальних громад має важливе значення для обґрунтування його економічного змісту. Це означає виділення складових елементів. При визначенні структури фінансового

потенціалу територіальних громад рекомендується підходити комплексно, враховуючи взаємозв'язки між складовими та результати їх взаємодії. [14].

Згідно з вищезазначеним, до складу можливостей територіальної громади, оптимальне використання яких сприятиме створенню необхідних умов для комплексного розвитку громади та її адміністративні та територіальні одиниці, слід віднести:

- ресурсні можливості (реальні та потенційно доступні фінансові ресурси);
- можливості системи місцевого самоврядування (організаційні, управлінські, функціональні та інфраструктурні).

Відповідний підхід до структуризації фінансового потенціалу територіальних громад представлено на рисунку 2.

Фактичні фінансові ресурси, що входять до складу фінансового потенціалу територіальних громад, охоплюють фінансові засоби органів місцевого самоврядування та фінансові ресурси комунальних підприємств. Основним компонентом фактичних фінансових ресурсів територіальної громади є доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) та обсяги місцевих запозичень. Щодо фактичних фінансових ресурсів комунальних підприємств, вони включають сумарний обсяг отриманих кредитів і позитивних фінансових результатів, де враховується лише чистий прибуток для уникнення подвійної калькуляції податкових платежів.

Потенційно доступні фінансові ресурси в контексті фінансового потенціалу територіальних громад являють собою кошти, які могли б бути накопичені органами місцевого самоврядування за умови більш результативної діяльності економічних суб'єктів громади або активної участі їх у соціально-економічних процесах. До таких потенційно доступних фінансових ресурсів відносяться:

- сума втрачених бюджетних коштів через невідповідне, неефективне або незаконне їх використання;

- обсяг капітальних інвестицій комунальних підприємств та інших суб'єктів господарювання громади, які є вилюченими з реального обігу та передбачають отримання прибутку в майбутньому;
- сума втраченого прибутку комунальних підприємств та інших суб'єктів господарювання, які отримали збиток через неефективну господарську діяльність;
- розмір заборгованості заробітної плати та втраченої заробітної плати населення внаслідок безробіття та вимушених відпусток.

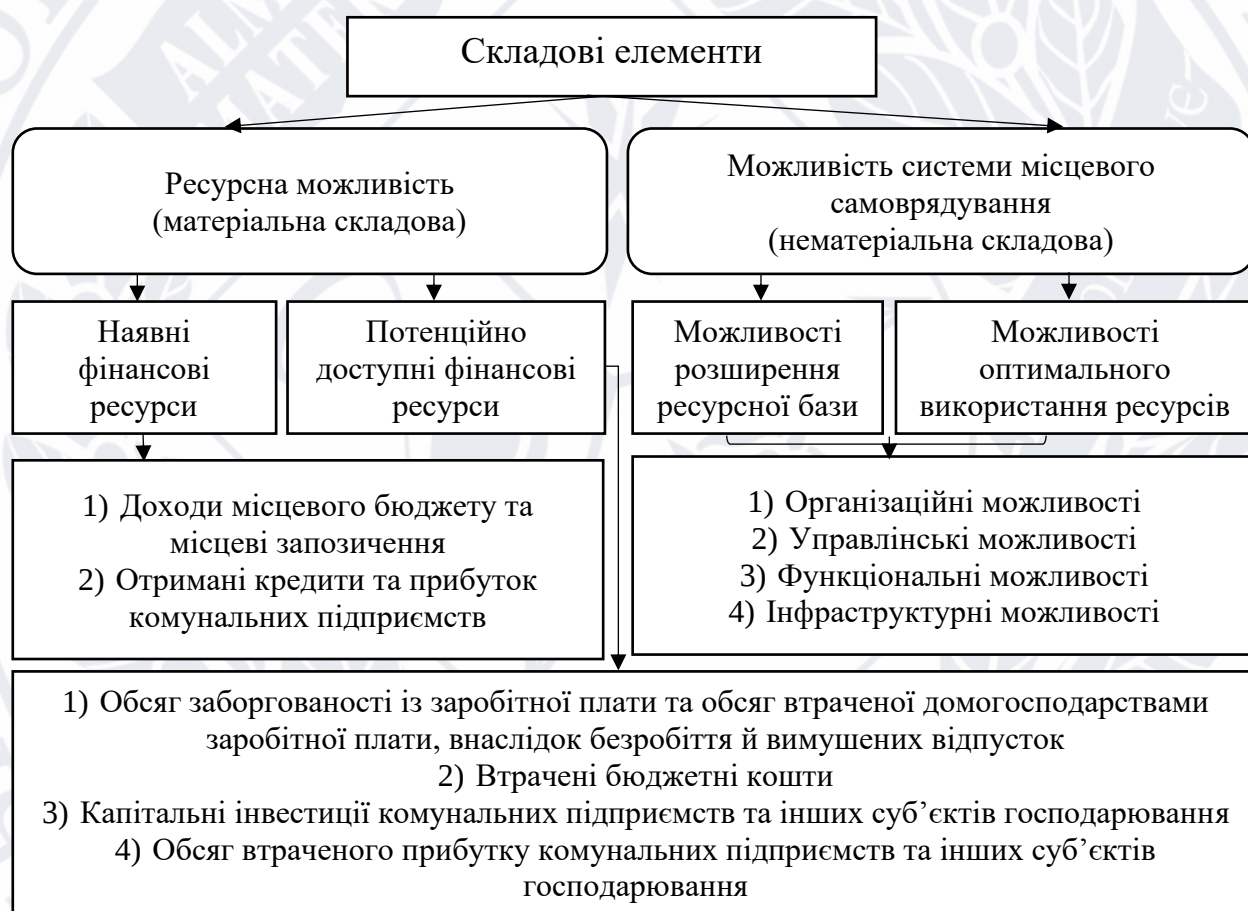

Рисунок 1.2 – Графічне представлення компонентів фінансового потенціалу територіальних громад

Організаційно-управлінські можливості місцевого самоврядування забезпечують максимальне накопичення реальних фінансових ресурсів та ефективне їх перетворення в потенційно доступні, враховуючи рівень результативності роботи, ефективність використання бюджетних коштів та

кваліфікацію персоналу. Функціонально-інфраструктурні можливості сприяють оптимальному розподілу акумульованих фінансових ресурсів серед економічних суб'єктів територіальної громади, враховуючи рівень розвитку транспорту, комунікацій і торговельної мережі [15].

Враховуючи вищесказане, під фінансовим потенціалом територіальної громади слід розуміти сукупність ресурсів, які можуть бути використані (реальні та потенційно доступні фінансові ресурси), а також здатність системи місцевого самоврядування (організаційна, управлінська, функціональна та інфраструктурна) збирати достатню кількість фінансових ресурсів, їх перерозподіл та ефективне використання для розвитку територіальної громади та її адміністративно-територіальних одиниць.

1.2 Методологічні підходи до формування фінансового потенціалу на основі досвіду країн ЄС

Україна переживає процес формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад у контексті місцевого самоврядування, який став можливим завдяки реформі, що відбувається в цій сфері. Більшість країн Європи вже успішно пройшли етап реформування адміністративно-територіального устрою та ефективного місцевого самоврядування. Отже, аналіз та характеристика реформи системи місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу стає надзвичайно актуальним для України, враховуючи сучасний контекст.

Враховуючи актуальні виклики і можливості, пов'язані із сучасною реформою місцевого самоврядування в Україні, аналіз та адаптація передового досвіду ЄС у сфері місцевого управління стають важливим кроком для досягнення ефективного та стійкого фінансово-економічного потенціалу територіальних громад.

У першому глобальному звіті Світового Банку під назвою «Decentralization and local democracy in the world» відзначено, що держави Європейського Союзу мають дві ключові особливості, які відрізняють їх від інших геополітичних

регіонів світу [59]. Перше, це те, що кожна з частин території країн ЄС керується органом місцевого самоврядування. Друге, те, що всі країни Європейського Союзу визнають набір фундаментальних принципів, на яких базується створення та розвиток місцевого самоврядування. Ці принципи є чітко визначеними і закріпленими в Європейській Хартії місцевого самоврядування, Європейській конвенції про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні, Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або владою, Європейській Хартії міст, Європейській Хартії регіональних мов та мов меншин, Рамковій конвенції про захист національних меншин та інших.

Процеси реформування місцевого самоврядування в країнах ЄС відзначаються різною інтенсивністю та особливостями, що почалися ще середини минулого століття. Країни Західної Європи пройшли цей етап розвитку досить давно, у той час як для країн Центральної та Східної Європи цей процес був відзначений певним запізненням через історичні особливості їх розвитку та співпадав з обранням євроінтеграційного напрямку розвитку (що є актуальним і для України сьогодні).

За висновками європейських дослідників та вітчизняних науковців, реформування місцевого самоврядування в країнах ЄС включало такі напрямки: зміну адміністративно-територіального устрою, організаційні реформи, функціональні та процедурні зміни, а також фінансові перетворення.

Однією з ключових складових реформ стало зменшення кількості адміністративних одиниць, особливо на рівні муніципалітету. Ураховуючи комплексність реформ, визначення територіальних основ місцевого самоврядування виявилось важливою умовою для ефективного проведення реформування. Водночас у кожній країні даний етап мав свої різноманітні особливості.

Аналіз реформування адміністративно-територіальних одиниць базового рівня в країнах Європейського Союзу дозволяє виокремити ключові аспекти:

– сформовані територіальні громади базового рівня повинні втілювати ідею єдиної економічної та соціальної системи, часто є результатом довгострокового історичного процесу (так званий «ефект спадщини»). Наприклад, французькі комуни, створення яких розпочалося в період Великої французької революції, відображають цей підхід;

– ТГ повинна бути максимально підготовленою для ефективного управління органами місцевого самоврядування, маючи достатньо людських, матеріальних та фінансових ресурсів;

– ТГ має служити місцем вираження потреб її населення, забезпечуючи участь у владарюванні на території та контроль за цим процесом.

Згідно з наведеними аргументами, кожна країна ЄС вирішила створити відповідну свою адміністративно-територіальну структуру. Зважаючи на деталі процесу, можна виділити кілька компонентів. У Болгарії, Естонії, Кіпрі, Латвії, Литві, Люксембурзі, Мальті та Словенії муніципалітети є єдиним рівнем місцевого самоврядування. Структура Європейського Союзу, яка складається з Греції, Данії, Ірландії, Нідерландів, Португалії, Румунії, Словенії, Угорщини, Чехії та Швеції, складається з двох рівнів: регіонів і муніципалітетів. Трьохрівневу систему запроваджено в унітарних державах Польщі та Франції, та федеральних державах Бельгії, Італії, Іспанії й Німеччини. Британія, яка зараз перестала бути членом ЄС, має різноманітні структури місцевого самоврядування, які змінюються залежно від особливостей розвитку територій, може бути однорівневою, або дворівневою.

Кожна країна вибрала свій власний шлях формування територіальної моделі муніципалітетів з метою забезпечення ефективного місцевого самоврядування. У цьому контексті можна визначити групи країн відповідно до обраного напрямку:

– в Австрії, Італії, Іспанії, Угорщині, Франції, Чехії та Швейцарії присутній високий рівень фрагментованості муніципалітетів. Зокрема в Бельгії

та Греції, а також деякі країни Сх. та Пн. Європи, на відміну від попередніх, пройшли етап об'єднання громад базового рівня.

– у процесі реформ місцевого самоврядування більшість країн Західної та Північної Європи вибрали однаковий статус адміністративно-територіальних одиниць базового рівня, не зважаючи на їхні особливості. З іншого боку, країни Центральної та Східної Європи акцентували свою увагу на розвитку міст шляхом надання їм особливого статусу.

Сьогодні багато країн-членів ЄС віддають перевагу оптимізації адміністративно-територіального устрою. Однак існує зміна в тому, як люди сприймають цей процес. Якщо реформи 50-х і 70-х років 20-го століття були спрямовані на визначення найкращих розмірів громад, які могли б відповідати наданим їм повноваженням, то сьогодні на передовій позиції виступають питання функціонування громад, демократії та розвитку громадського суспільства. Таким чином, як альтернатива об'єднанню громад у різних країнах, питання міжмуніципального співробітництва є актуальним. Для прикладу, з 2007 року в Данії було зменшено кількість муніципалітетів з 271 до 98, а регіонів з 14 до 5. У муніципалітеті проживає в середньому 55 000 людей, до прикладу, у Великій Британії в комуні в середньому проживає 137 000 осіб, 30 800 у Швеції та 5600 у Німеччині. Медіана муніципалітету Данії, або «типовий розмір», становить 43 000, порівняно з 119 500 у Великій Британії, 15 500 у Швеції та 1300 у Німеччині. З 80 % муніципалітетів Німеччини мають менше 5000 осіб. З іншого боку, у Данії є лише три такі муніципалітети: Læsø, Fanø і Samsø. Передача додаткових повноважень на рівень регіону та економія на масштабі були основними мотивами реформи [47].

Тим не менш, питання відновлення управління на рівні «інфра-спільноти», тобто всередині громади, постало в високоурбанізованих державах, які пройшли адміністративно-територіальну реформу, яка передбачала значне об'єднання муніципалітетів (Швеція, Великобританія). Це привертає увагу до ролі та місця «малих місцевих організацій» у використанні потенціалу громади та забезпеченні соціального розвитку. Сьогодні такі країни, як Болгарія та

Португалія, йдуть цим напрямом на рівні місцевого самоврядування, де досить великі муніципалітети працюють разом з інфра-муніципальними установами.

Модель місцевого самоврядування в Литві схожа. В державі є 60 муніципалітетів. У цьому випадку орган місцевого самоврядування може вирішити розділити кожен муніципалітет на менші адміністративно-територіальні одиниці, відомі як сенюнії. В межах цих територіальних одиниць може бути створена громадська дорадча рада. Її основним завданням є надання місцевим адміністраціям рекомендацій щодо покращення надання комунальних послуг або розробки та впровадження місцевої політики.

Таким чином, різноманітність структури адміністративно-територіального устрою та рівнів місцевого самоврядування в країнах ЄС показує, що визначення оптимального розміру адміністративно-територіальних одиниць базового рівня для кожної країни залежить від історичних, соціальних, економічних і географічних факторів. Направлені на місцевий рівень фінансові ресурси та повноваження, які мають виконуватися органами місцевого самоврядування, безпосередньо впливають на структуру адміністративно-територіальної організації місцевого самоврядування.

Відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування, органи публічної влади, які перебувають у найтіснішому контакті з громадянами, виконують публічні повноваження. Крім того, фінансові ресурси, необхідні для покриття відповідних витрат, мають спрямовуватися на місцевий рівень разом із повноваженнями, наданими органам місцевого самоврядування. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування мають бути диверсифікованими та сумісними з їхніми повноваженнями.

Франція вперше в 1982 році встановила принцип відповідності наданих на місцевий рівень повноважень і фінансових ресурсів на національному рівні. У 2003 році цей принцип був закріплений у Конституції.

В основному органи місцевого самоврядування в країнах ЄС відповідають за планування території та управління землями, культуру та спорт, дошкільну та

середню освіту, утримання парків, місцеві дороги, водопостачання та водовідведення та громадський транспорт (рис. 1.3).

Перерозподіл дещо ускладнюється, оскільки центральна влада передає фінансові повноваження на місцевий рівень. Наприклад, в Угорщині розподіл повноважень залежить від того, наскільки добре органи місцевого самоврядування виконують свої обов'язки.

Податкові надходження та міжбюджетні трансферти є основними джерелами доходів громад у країнах Європейського Союзу. В країнах ЄС частка податкових надходжень у доходах бюджетів муніципалітетів коливається від 11,5 до 76,0 відсотків (рис. 1.4). Таким чином, місцеві бюджети значно відрізняються за рівнем залежності від центрального фінансування. До прикладу, місцеве управління в Ісландії має велику фінансову автономію, тоді як у Нідерландах місцевий бюджет дуже залежний від державного бюджету.

Власні податкові надходження, зокрема місцеві податки та збори, на які, як і в Україні, мають безпосередній вплив органи місцевого самоврядування, є основним джерелом доходів громад європейських країн. Слід зауважити, що місцеві податки зростають найшвидше серед усіх видів податкових надходжень. Обсяги цих надходжень у Франції та Великобританії зросли у п'ять разів за останні п'ятдесят років. Таким чином, місцеві податки та збори є значним фактором, який впливає на фінансово-економічний потенціал громад у країнах ЄС.

Як зазначає G. Davulis з Литви, оскільки система місцевих податків і зборів відрізняється в різних країнах, необхідно враховувати багато факторів, щоб визначити основні аспекти їх запровадження на рівнях місцевих самоврядувань та їх структуру. Ці фактори включають: здатність ОМС керувати системою місцевих податків та зборів; обсяг послуг, що фінансуються рахунком цих податків і зборів; культура сплати податків у державі тощо.

Вивчаючи місцеві податки та збори в державах ЄС, можна виділити три різновиди податків: на доходи, на майно й на господарську діяльність.

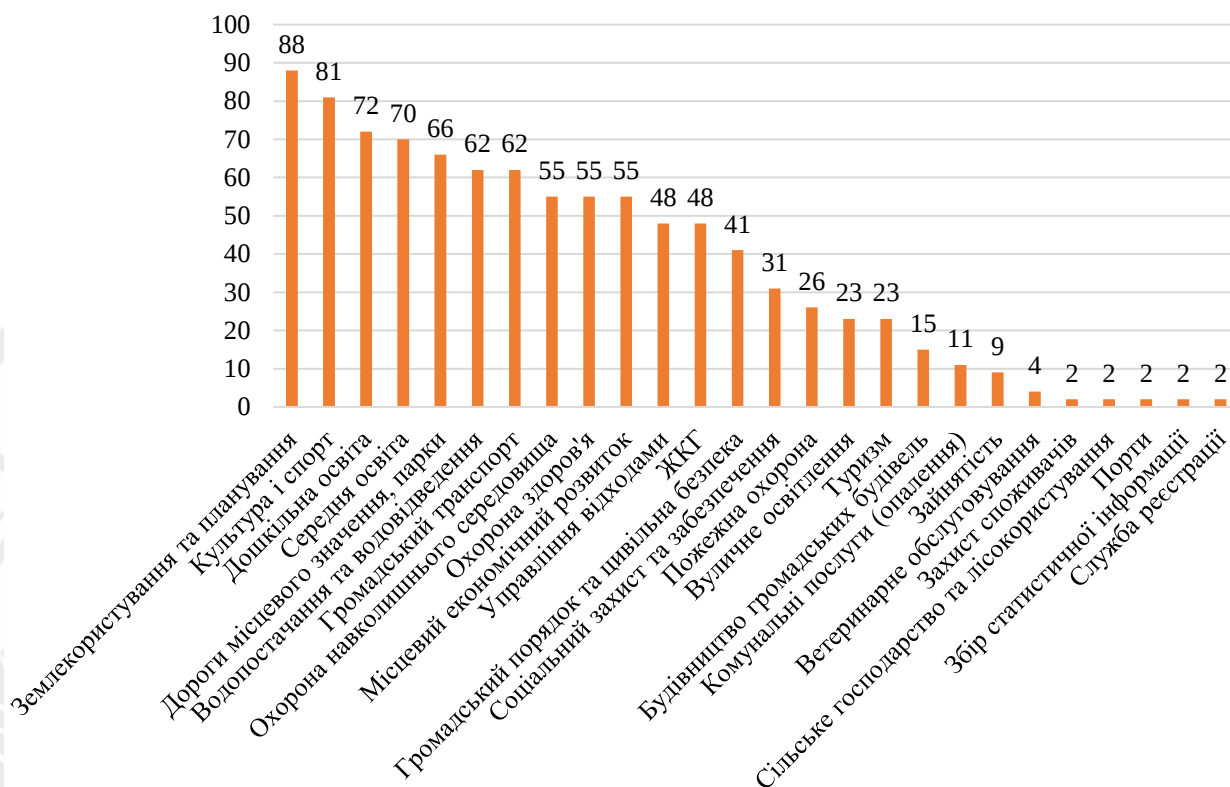

Рисунок 1.3 – Розподіл повноважень на місцевому рівні в Європейському Союзі у відсотках до кількості країн ЄС [26]

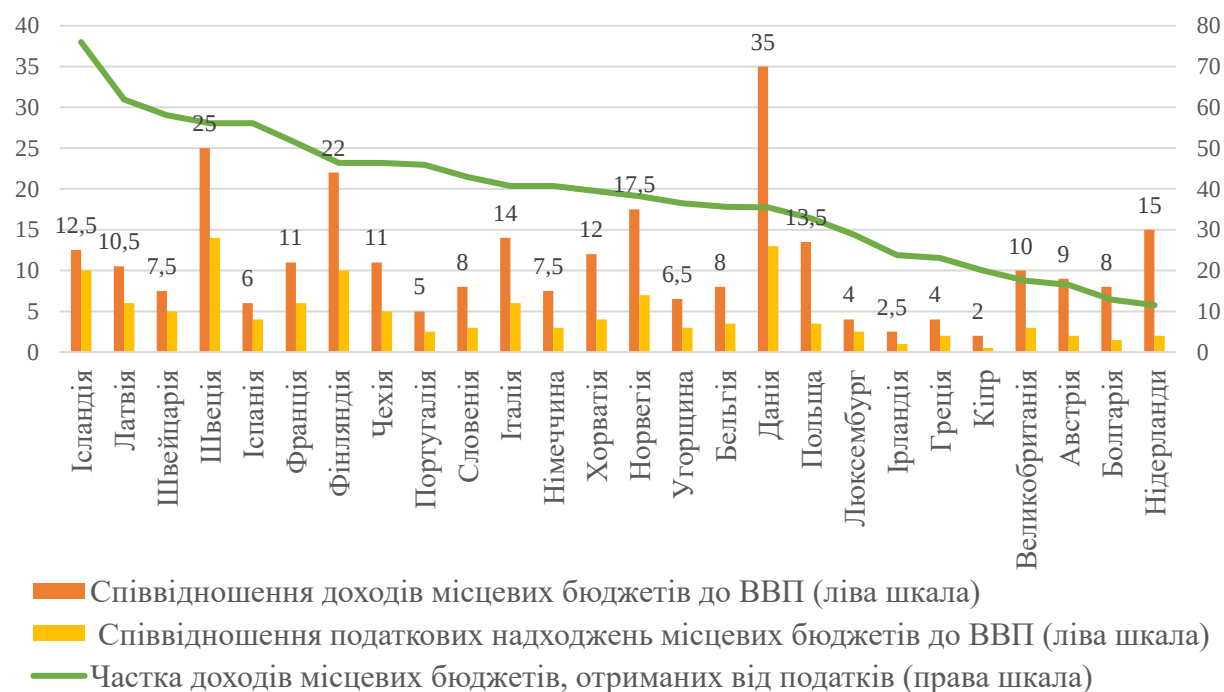

Рисунок 1.4 – Частка доходів бюджетів муніципалітетів країн ЄС від податків [26]

Податки на майно справляються в усіх країнах Європейського Союзу, за винятком Швеції, і вважаються одними з найбільш ефективних місцевих податків через місцезнаходження податкової бази. Суми доходів від податків на нерухомість залежать від того, наскільки добре працюють повноцінні реєстри землі та нерухомості. Наразі ця система не працює належно у країнах Сх. та Центральної Європи, що призводить до того, що місцеві бюджети не отримують достатньо грошей від цих податків.

ПДФО є одним із основних джерел фінансування місцевих бюджетів. Однак у деяких країнах ЄС він не вказується як джерело доходів саме з місцевих бюджетів. В таких країнах, як Ірландія, Великобританія, Нідерланди й Франція податки повністю фінансуються державним бюджетом, а податки на майно є найважливішими місцевими податками. Болгарія, Румунія та Хорватія ці податки зараховують до місцевого бюджету, а в скандинавських країнах становлять 20-60% доходів місцевого бюджету. Австрія, Німеччина, Угорщина та Польща мають в складі місцевого бюджету ПДФО, що складає частину доходу. В той час у Швейцарії населення може голосувати про встановлення додаткового податку. Перевагою включення ПДФО до місцевого бюджету є те, що існує прямий зв'язок між податками, які сплатили й соціальними благами, як отримали.

Управління місцевим економічним розвитком належить до повноважень органів місцевого самоврядування в більшій половині країн ЄС. Водночас Ірландія, Іспанія, Люксембург, Німеччина, Угорщина та Франція ввели місцеві податки на бізнес (господарську діяльність). Податкова база та податкові ставки значно відрізняються між країнами.

Таким чином, дослідження особливості управління місцевого податку в європейських країнах показало, що існує кілька різних підходів на рівні держави щодо особливості встановлення місцевих податків і відсутності місцевих податків, які були б найбільш пріоритетними під час формування системи місцевих податків і зборів. Склад і структура місцевих податків і зборів у різних країнах залежать від економічної ситуації, податкової культури, управлінської

системи та традицій місцевого самоврядування. Податок на майно є важливим, оскільки він є місцевим, головним чином через його стійкість і простоту визначення податкової бази. Податки на господарську діяльність і ПДФО, з іншого боку, мають вирішальне значення для наповнення місцевих бюджетів. Бюджети муніципалітетів орієнтовані на принцип соціальної справедливості, а також на те, що обидва податки сплачують не лише місцевими жителями, але й «нетутешніми», тому вони гнучкі та ефективні.

Досліджуючи особливості формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад у країнах ЄС, необхідно також звернути увагу на те, як місцеві громади можуть сприяти розвитку місцевої економіки. За допомогою місцевого економічного розвитку можна створити ФЕП територіальних громад на рівні країн ЄС. Воно включає залучення інвестиційних ресурсів через залучення зовнішніх інвестицій і підтримку постійного внутрішнього розвитку. Обидва напрямки спрямовані на створення нових робочих місць і збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів. Крім того, можна зберегти існуючі робочі місця, що є більш важливим фактором економічного розвитку, ніж реалізація масштабних інвестиційних стратегій. Ще одним аспектом є розширення податкової бази для справляння податків, які надходять до місцевого бюджету громади – хоча в тих країнах, де місцеве самоврядування має більшу автономію, цей аспект швидше пов'язаний із формуванням ФЕП.

Наразі вважається, що «it makes all the difference in the world» щодо полі територіальних громад у формуванні економічного потенціалу й залученні підприємств на своїй території в країнах ЄС. Іншими словами, територіальні громади є суб'єктами, які створюють унікальні умови для розвитку бізнесу, які відрізняються від умов інших громад. Таким чином, місцеві органи влади беруть участь у формуванні ФЕП та економічного розвитку з двох основних цілей:

- знаходження потенційних інвесторів і заохочення їх спрямувати капітал на територію громади, створюючи додаткові робочі місця та збільшуючи податкові надходження до місцевого бюджету;

– поліпшення соціально-економічного розвитку та умов на рівні громади, щоб зберегти та підвищити рівень добробуту та конкурентоспроможність населення.

З метою сприяння економічному розвитку органи місцевого самоврядування в країнах ЄС виконують три основні функції, які описані на рисунку 1.5.

У кожній країні Європейського союзу є різні джерела фінансування програм місцевого економічного розвитку. Фінансування на центральному та місцевому рівні зазвичай є найпоширенішим. Більшість країн створили системи комбінацій для максимізації ефективності, незважаючи на значні відмінності у тому, як вони надають фінансування.

Постачання послуг	• Містить в собі поточні операційні функції, такі як збір та утилізування сміття, виконання адміністративних робіт, прибирання та обслуговування громадських площ, вулиць і парків, збереження державної та комунальної власності
Регулятор	• Полягає в тому, щоб регулювати взаємовідносини на території громади, коли різні економічні суб'єкти мають різні інтереси
Каталізатор	• Полягає в тому, щоб забезпечити розвиток громади та створити сприятливе середовище для економічного розвитку. Для виконання цієї функції ОМС мають важелі як для стимулювання, так і для стримування процесів.

Рисунок 1.5 – Функції органів місцевого самоврядування в країнах ЄС

Приватні кошти є важливим джерелом фінансування, яке органи місцевого самоврядування можуть залучати. Таким чином, торгово-промислові палати, які отримують фінансування від учасників, переважно місцевого бізнесу, часто відіграють вирішальну роль у забезпеченні економічного розвитку території.

Більшість країн успішно використовують комбінацію різних джерел фінансування для досягнення мети сприяння економічному розвитку, незважаючи на значні відмінності між ними.

Використання інструментів, таких як облігації та інші види запозичень, широко використовується для забезпечення фінансування економічного розвитку території. Найбільш поширеним способом фінансування створення та розвитку необхідної інфраструктури в країнах, де органи місцевого самоврядування мають відповідні повноваження, є випуск муніципальних облігацій. Цей тип запозичення відрізняється тим, що гроші повертаються за рахунок податків і зборів протягом тривалого періоду часу. Однією з переваг використання муніципальних облігацій є те, що вони дозволяють використовувати інфраструктурні об'єкти, на ремонт, будівництво або розширення яких були витрачені кошти, причому платежі розтягуються на тривалий період часу.

Запозичення в банківських установах є традиційним способом залучення фінансових ресурсів у багатьох країнах, де законодавство дозволяє муніципалітетам брати позики. У деяких країнах банки можуть надати такі позики з пільговими ставками, тоді як у інших вони можуть розглядати муніципального клієнта як будь-якого іншого клієнта.

Створення спеціальних податкових округів є ще одним способом залучення грошей для сприяння економічному розвитку муніципалітетів у країнах Європейського союзу. Органи місцевого самоврядування міст є основними користувачами цього механізму. Таким чином, муніципалітет створює окремий податковий округ, де жителі сплачують додатковий податок, який використовується для фінансування конкретних проектів. Ці кошти зазвичай направляються на розвиток інфраструктури для підтримки значних приватних інвестиційних проектів, таких як системи водопостачання та водовідведення, необхідні для підтримання великих житлових будівництв.

Аналіз досвіду інших країн у формуванні фінансово-економічного потенціалу територіальних громад дозволив виділити кілька ключових аспектів. По-перше, для забезпечення економічного розвитку громад необхідно створювати адміністративно-територіальні одиниці, які відповідають сучасним умовам розвитку держави. По-друге, передача повноважень на місцевий рівень має супроводжуватися відповідним ресурсним забезпеченням. По-третє, ефективне використання місцевим самоврядуванням своїх повноважень і ресурсів сприятиме залученню інвестицій та розвитку підприємництва, що є основою для економічного зростання регіонів.

Узагальнення теоретичних засад і методологічних підходів, базованих на європейському досвіді, підкреслює стратегічну роль фінансового потенціалу як ресурсу сталого розвитку. Ефективне формування фінансового потенціалу передбачає не лише глибоке розуміння його структури, але й впровадження перевірених методологій, що дозволяють оптимізувати управління на місцевому рівні. Таким чином, фінансовий потенціал стає важливим інструментом для забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку територіальних громад.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД (НА ПРИКЛАДІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

2.1 Проблеми та перспективи формування фінансового потенціалу територіальних громад

Формування фінансового потенціалу територіальних громад є ключовим чинником забезпечення їхньої фінансової автономії та сталого розвитку. У сучасних умовах адміністративно-територіальної реформи в Україні територіальні громади отримали значний обсяг повноважень та відповідальності, що створило як нові можливості, так і численні виклики. Здатність громад ефективно розпоряджатися власними фінансовими ресурсами, залучати додаткові джерела доходів і здійснювати стратегічне планування визначає рівень їх економічного зростання, якість життя мешканців та успішність у досягненні цілей сталого розвитку.

Водночас у процесі формування та використання фінансового потенціалу ТГ проявляються низка проблем, які суттєво стримують їх розвиток. Вони пов'язані як із загальними недоліками у функціонуванні фінансової системи країни, так і з конкретними особливостями окремих територіальних громад. Аналіз цих проблем є важливим кроком для розробки рекомендацій щодо вдосконалення механізмів фінансового управління.

З огляду на загальні тенденції формування фінансового потенціалу територіальних громад, важливо детально проаналізувати основні проблеми, які стоять на заваді ефективному управлінню ресурсами. Хоча реформа децентралізації надала громадам нові можливості для самостійного управління своїм розвитком, низка викликів залишається актуальною. Розгляд цих проблем дозволяє визначити слабкі місця в системі фінансового забезпечення громад і накреслити шляхи їх вирішення [22].

Далі детально проаналізуємо ключові проблеми, з якими стикаються територіальні громади в Україні, зокрема на прикладі Вінницької області. Цей

аналіз спрямований на усвідомлення факторів, що гальмують розвиток фінансового потенціалу, та визначення напрямів, у яких необхідно зосередити зусилля для зміцнення їхньої фінансової спроможності (див. рис. 2.1).

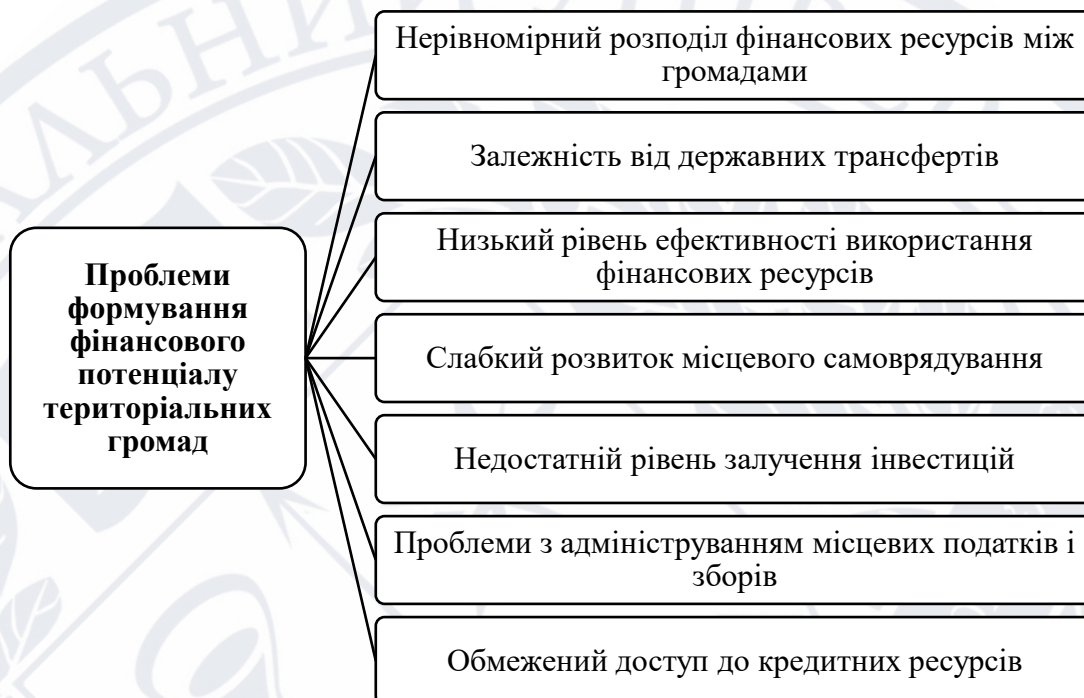

Рисунок 2.1 – Проблеми формування фінансового потенціалу територіальних громад

Деталізуючи рисунок можна описати проблеми формування фінансового потенціалу ТГ наступним чином:

– Різні громади мають неоднаковий доступ до фінансових ресурсів через диспропорції в економічному розвитку регіонів. Наприклад, сільські громади, особливо у віддалених районах, часто позбавлені промислових підприємств і не мають значної кількості суб'єктів господарювання, які могли б забезпечити стабільні податкові надходження. Натомість великі міські громади отримують більше доходів через розвинуту інфраструктуру та активну економічну діяльність. Така ситуація посилює економічну нерівність і обмежує можливості малих громад інвестувати в розвиток [13].

– Значна частина територіальних громад залежить від міжбюджетних трансфертів, зокрема дотацій вирівнювання та субвенцій на виконання

делегованих повноважень. Це знижує їхню фінансову автономію та створює залежність від державної політики. Додатково, затримки у перерахуванні цих коштів або їх недофінансування можуть спричиняти фінансові кризи на місцях, уповільнюючи реалізацію важливих проєктів [12].

– У багатьох громадах спостерігається неефективне управління бюджетними коштами. Причинами цього є відсутність довгострокового стратегічного планування, непрозорість у витратах, необґрунтовані бюджетні розподіли та слабкий контроль за виконанням місцевих програм. Наприклад, кошти часто спрямовуються на поточні витрати замість інвестицій у розвиток інфраструктури чи соціальних проєктів.

– Брак кваліфікованих фахівців у сфері управління фінансами є однією з найвагоміших проблем. Це зумовлено недостатнім рівнем підготовки кадрів у сільській місцевості, низькою заробітною платою працівників органів місцевого самоврядування та відсутністю можливостей для підвищення їх кваліфікації. Через це громади часто не можуть реалізувати сучасні підходи до формування та управління фінансовими ресурсами [9].

– Більшість громад не має чіткої стратегії залучення інвесторів. Це пов'язано із браком професійного аналізу конкурентних переваг території, недостатнім маркетингом і відсутністю механізмів стимулювання бізнесу. Як наслідок, інвестори часто обирають більш привабливі регіони, де є краща інфраструктура, доступ до робочої сили чи підтримка з боку місцевої влади.

– Ефективність збирання місцевих податків і зборів залишається низькою через кілька причин. Це складність законодавства, слабка організація роботи контролюючих органів, низька дисципліна платників податків і відсутність належних заходів для стимулювання добровільної сплати податків.

– Для реалізації масштабних інфраструктурних проєктів громади часто потребують залучення позикових коштів. Проте, невеликі громади мають низький кредитний рейтинг і не можуть отримати вигідні умови фінансування.

Високі процентні ставки та складні умови повернення коштів додатково ускладнюють залучення кредитів [6].

Вищезгадані проблеми демонструють, що формування фінансового потенціалу територіальних громад є складним і багатогранним процесом, який потребує інтегрованого підходу та залучення різноманітних інструментів для вирішення як системних, так і локальних викликів.

Розглядаючи сучасний стан фінансового потенціалу територіальних громад, важливо звернути увагу на перспективи, які можуть забезпечити ефективний розвиток та зміцнення їх фінансової автономії. Формування сталого та ефективного механізму управління фінансовими ресурсами залежить не лише від подолання існуючих проблем, а й від максимального використання доступних можливостей.

Перспективи розвитку ґрунтуються на ефективному впровадженні нових підходів до управління, стратегічному плануванні, залученні зовнішніх ресурсів, розвитку інфраструктури та модернізації існуючих процесів [11]. Такі можливості відкривають перед громадами потенціал для покращення бюджетної політики, збільшення доходів і забезпечення стабільного економічного зростання (див. рис. 2.2).

Деталізуючи рисунок 2.2 можна описати проблеми формування фінансового потенціалу ТГ наступним чином:

– Різні громади мають неоднаковий доступ до фінансових ресурсів через диспропорції в економічному розвитку регіонів. Наприклад, сільські громади, особливо у віддалених районах, часто позбавлені промислових підприємств і не мають значної кількості суб'єктів господарювання, які могли б забезпечити стабільні податкові надходження. Натомість великі міські громади отримують більше доходів через розвинуту інфраструктуру та активну економічну діяльність. Така ситуація посилює економічну нерівність і обмежує можливості малих громад інвестувати в розвиток [1].

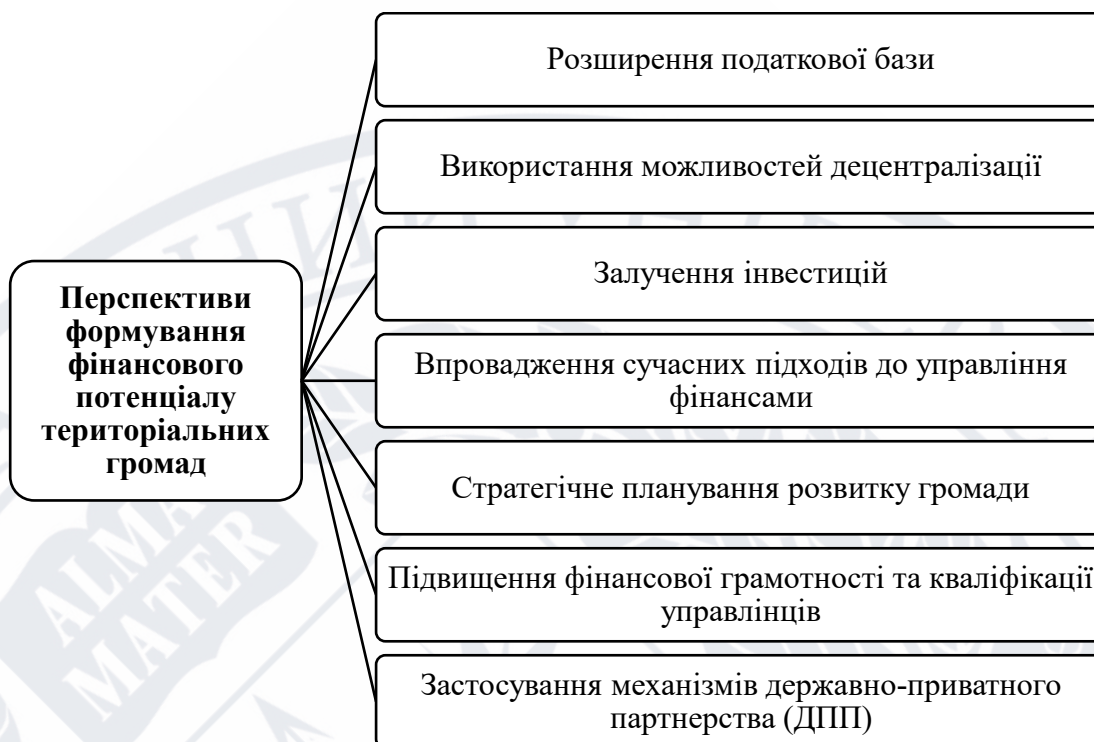

Рисунок 2.2 – Перспективи формування фінансового потенціалу територіальних громад

– Значна частина територіальних громад залежить від міжбюджетних трансфертів, зокрема дотацій вирівнювання та субвенцій на виконання делегованих повноважень. Це знижує їхню фінансову автономію та створює залежність від державної політики. Додатково, затримки у перерахуванні цих коштів або їх недофінансування можуть спричинити фінансові кризи на місцях, уповільнюючи реалізацію важливих проєктів.

– У багатьох громадах спостерігається неефективне управління бюджетними коштами. Причинами цього є відсутність довгострокового стратегічного планування, непрозорість у витратах, необґрунтовані бюджетні розподіли та слабкий контроль за виконанням місцевих програм. Наприклад, кошти часто спрямовуються на поточні витрати замість інвестицій у розвиток інфраструктури чи соціальних проєктів [3].

– Брак кваліфікованих фахівців у сфері управління фінансами є однією з найвагоміших проблем. Це зумовлено недостатнім рівнем підготовки кадрів у сільській місцевості, низькою заробітною платою працівників органів місцевого

самоврядування та відсутністю можливостей для підвищення їх кваліфікації. Через це громади часто не можуть реалізувати сучасні підходи до формування та управління фінансовими ресурсами.

- Більшість громад не має чіткої стратегії залучення інвесторів. Це пов'язано із браком професійного аналізу конкурентних переваг території, недостатнім маркетингом і відсутністю механізмів стимулювання бізнесу. Як наслідок, інвестори часто обирають більш привабливі регіони, де є краща інфраструктура, доступ до робочої сили чи підтримка з боку місцевої влади.

- Ефективність збирання місцевих податків і зборів залишається низькою через кілька причин. Це складність законодавства, слабка організація роботи контролюючих органів, низька дисципліна платників податків і відсутність належних заходів для стимулювання добровільної сплати податків.

- Для реалізації масштабних інфраструктурних проєктів громади часто потребують залучення позикових коштів. Проте, невеликі громади мають низький кредитний рейтинг і не можуть отримати вигідні умови фінансування. Високі процентні ставки та складні умови повернення коштів додатково ускладнюють залучення кредитів.

Аналіз проблем і перспектив формування фінансового потенціалу територіальних громад дозволяє чітко окреслити виклики та можливості, які стоять перед місцевим самоврядуванням в умовах децентралізації. Становлення фінансової автономії громад є ключовим для їх сталого розвитку. Основні проблеми, як-от нерівномірний розподіл ресурсів, низька інвестиційна активність і слабка ефективність адміністрування податків, обмежують фінансову спроможність громад.

Перспективи розвитку фінансового потенціалу ТГ включають стратегічне планування, розширення податкової бази, роботу з інвесторами та використання державно-приватного партнерства. Залучення зовнішніх ресурсів, зокрема грантів і міжнародної допомоги, є важливим напрямом. Таким чином, усвідомлення взаємозв'язку між викликами й можливостями допомагає

розробляти ефективні рішення для зміцнення фінансової автономії та підвищення добробуту громад.

2.2 Аналіз доходів та видатків бюджетів ТГ Вінницької області

Аналіз бюджетів територіальних громад Вінницької області є важливим інструментом для оцінки їхньої фінансової спроможності, ефективності використання ресурсів та здатності до стабільного розвитку. Доходи громад складаються з податкових надходжень, неподаткових джерел та міжбюджетних трансфертів. Основними джерелами доходів є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), місцеві податки та збори, акцизний збір, а також субвенції та дотації з державного бюджету. Видатки громад включають фінансування соціальної сфери, освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, інфраструктурних проєктів та інших напрямків, важливих для забезпечення належного рівня життя населення.

Детальний аналіз доходів та видатків кожної громади дозволить визначити, наскільки ефективно вони використовують надані ресурси та в якому напрямку розвиваються їхні фінансові можливості. Це також допоможе виявити громади, які потребують додаткової підтримки для забезпечення стійкого розвитку та соціально-економічного зростання.

На сьогодні у Вінницькій області діють 63 територіальні громади, які включають міські, селищні та сільські громади. Міські громади зосереджують більші населені пункти та мають вищий фінансовий потенціал завдяки більшій кількості жителів та розвитку економічної інфраструктури. Селищні та сільські громади мають менший масштаб, однак є важливими для забезпечення життя значної частини сільського населення області.

Аналізуючи бюджетне виконання міських територіальних громад Вінницького району за 2023 рік, варто детально розглянути доходи, видатки та наявність дефіциту або профіциту в кожній з громад. Це допоможе зрозуміти, як ефективно розподіляються фінансові ресурси, а також виявити сильні та слабкі сторони бюджетного процесу (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Виконання бюджету міських територіальних громад
Вінницького району за 2023 рік, млн грн [30-34]

	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом
Гніванська міська територіальна громада			
Доходи	197,5	5,3	202,8
Видатки	178,6	44,1	222,7
Дефіцит/профіцит	18,9	-38,8	-19,9
Іллінецька міська територіальна громада			
Доходи	251,2	13,2	264,4
Видатки	216,2	54,1	270,3
Дефіцит/профіцит	35,0	-40,9	-5,9
Липовецька міська територіальна громада			
Доходи	207,8	2,0	209,8
Видатки	199,0	10,8	209,8
Дефіцит/профіцит	8,8	-8,8	0,0
Немирівська міська територіальна громада			
Доходи	320,1	14,7	334,9
Видатки	281,1	33,0	318,1
Дефіцит/профіцит	39,1	-18,3	16,8
Погребищенська міська територіальна громада			
Доходи	318,6	11,0	329,6
Видатки	282,4	27,8	310,2
Дефіцит/профіцит	36,2	-16,8	19,4

Доходи Гніванської міської територіальної громади склали 202,8 млн грн, з яких 197,5 млн грн надійшло до загального фонду, а 5,3 млн грн – до спеціального фонду. Видатки, натомість, були значно більшими, досягнувши 222,7 млн грн, з яких 178,6 млн грн спрямовано на загальний фонд і 44,1 млн грн на спеціальний фонд. Відповідно, громада зіткнулася з дефіцитом у розмірі 19,9 млн грн, що вказує на необхідність перегляду видаткової політики, особливо у частині спеціального фонду, де дефіцит досяг 38,8 млн грн. Хоча загальний фонд має профіцит у розмірі 18,9 млн грн, ситуація вимагає додаткових кроків для збалансування бюджету.

Іллінецька громада також зіткнулася з бюджетним дефіцитом. Її доходи за рік склали 264,4 млн грн, з яких 251,2 млн грн припадає на загальний фонд і 13,2 млн грн – на спеціальний. Видатки, однак, перевищили доходи і досягли 270,3 млн грн, що призвело до дефіциту у 5,9 млн грн. Найбільший вплив на дефіцит мали видатки зі спеціального фонду, де витрати перевищили доходи на 40,9 млн грн. У той же час, загальний фонд продемонстрував профіцит у 35,0 млн грн, що свідчить про те, що загальні доходи громади відповідають базовим потребам, проте не вистачає коштів для спеціальних видатків.

Липовецька громада за 2023 рік змогла збалансувати свій бюджет. Загальний обсяг доходів та видатків склав 209,8 млн грн. Доходи до загального фонду становили 207,8 млн грн, а до спеціального – 2 млн грн. Водночас, видатки з загального фонду досягли 199 млн грн, тоді як спеціальний фонд витратив 10,8 млн грн. Хоча у спеціальному фонді виник дефіцит у 8,8 млн грн, загальний профіцит громади у 8,79 млн грн дозволив компенсувати цей розрив, забезпечивши баланс.

Немирівська громада демонструє більш стабільне фінансове становище. Загальні доходи склали 334,9 млн грн, з яких 320,1 млн грн надійшло до загального фонду, а 14,7 млн грн – до спеціального. Видатки були меншими за доходи й становили 318,1 млн грн, що дозволило досягти профіциту у розмірі 16,8 млн грн. Особливо важливо зазначити, що загальний фонд демонструє значний профіцит у 39,1 млн грн, що свідчить про ефективне управління базовими видатками громади. Однак, у спеціальному фонді виник дефіцит у 18,3 млн грн, що вказує на певні труднощі у фінансуванні цільових проектів.

Погребищенська громада також мала позитивний баланс у загальному підсумку. Її доходи становили 329,6 млн грн, з яких 318,6 млн грн надійшло до загального фонду, а 11 млн грн – до спеціального. Видатки досягли 310,2 млн грн, що дозволило громаді отримати профіцит у розмірі 19,4 млн грн. Як і у випадку з іншими громадами, загальний фонд показав значний профіцит у 36,2 млн грн, тоді як спеціальний фонд мав дефіцит у 16,8 млн грн.

Наступним етапом аналізу виконання бюджетів Вінницького району є розгляд селищних територіальних громад (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Виконання бюджету селищних територіальних громад Вінницького району за 2023 рік, млн грн [35-41]

	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом
Вороновицька селищна територіальна громада			
Доходи	160,0	7,2	167,2
Видатки	138,1	17,4	155,4
Дефіцит/профіцит	21,9	-10,1	11,8
Літинська селищна територіальна громада			
Доходи	228,8	6,4	235,2
Видатки	211,1	24,1	235,2
Дефіцит/профіцит	17,7	-17,7	0,01
Оратівська селищна територіальна громада			
Доходи	217,0	8,2	225,2
Видатки	186,3	33,6	219,9
Дефіцит/профіцит	30,7	-25,4	5,3
Стрижавська селищна територіальна громада			
Доходи	164,6	3,8	168,4
Видатки	164,5	3,9	168,4
Дефіцит/профіцит	0,1	-0,1	0,0
Сутисківська селищна територіальна громада			
Доходи	45,4	0,7	46,0
Видатки	43,2	2,9	46,0
Дефіцит/профіцит	2,2	-2,2	0,0
Тиврівська селищна територіальна громада			
Доходи	115,4	1,7	117,1
Видатки	115,4	1,7	117,1
Дефіцит/профіцит	0,0	0,0	0,0
Турбівська селищна територіальна громада			
Доходи	82,0	20,1	102,1
Видатки	147,9	19,9	167,8
Дефіцит/профіцит	-65,9	0,2	-65,7

Вороновицька селищна територіальна громада показала профіцит у загальному фонді в розмірі 21,9 млн грн, що є позитивним результатом, але водночас мала дефіцит у спеціальному фонді на 10,1 млн грн. Загалом, громада

завершила рік із профіцитом у 11,8 млн грн, що свідчить про збалансоване використання ресурсів та можливість покриття витрат за рахунок доходів.

Літинська селищна територіальна громада також показала майже збалансований бюджет. Доходи загального та спеціального фондів склали 235,2 млн грн, що майже відповідає видаткам (235,2 млн грн). Різниця між доходами та видатками становить лише 12,5 тис. грн, що свідчить про високу точність планування та виконання бюджету

Оратівська селищна територіальна громада мала значний профіцит загального фонду у 30,7 млн грн, однак дефіцит спеціального фонду склав 25,4 млн грн. У результаті, загальний профіцит громади становив 5,3 млн грн, що свідчить про стабільний фінансовий стан, хоча є деякі виклики у спеціальних видатках.

Стрижавська селищна територіальна громада продемонструвала повністю збалансовані доходи та видатки як загального, так і спеціального фондів, що призвело до нульового дефіциту чи профіциту. Це свідчить про гармонійне використання бюджетних ресурсів без надмірних витрат.

Сутисківська селищна територіальна громада також завершила рік із збалансованими доходами та видатками на рівні 46 млн грн. Профіцит загального фонду у 2,2 млн грн був повністю нівельований дефіцитом спеціального фонду на ту ж суму, що дало загальний результат без залишків чи дефіцитів.

Тиврівська селищна територіальна громада продемонструвала аналогічний результат, завершивши рік із повністю збалансованими доходами та видатками на рівні 117 млн грн. Це свідчить про чітке фінансове управління та здатність громади ефективно розподіляти ресурси.

Турбівська селищна територіальна громада має найскладніший фінансовий стан серед проаналізованих громад. Загальний дефіцит склав 65,7 тис. грн, з яких більша частина припадає на загальний фонд. Це вказує на недофінансування громади та потенційні проблеми з виконанням бюджетних зобов'язань.

Виконання бюджетів сільських територіальних громад за 2023 рік описано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Виконання бюджету сільських територіальних громад Вінницького району за 2023 рік, млн грн [42-44]

	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом
Агрономічна сільська територіальна громада			
Доходи	83,3	0,8	84,1
Видатки	81,1	3,0	84,1
Дефіцит/профіцит	2,2	-2,2	0,0
Лука-Мелешківська сільська територіальна громада			
Доходи	125,4	4,1	129,5
Видатки	128,5	5,2	133,7
Дефіцит/профіцит	-3,0	-1,1	-4,1
Якушинецька сільська територіальна громада			
Доходи	241,4	4,1	245,5
Видатки	151,6	112,5	264,1
Дефіцит/профіцит	89,8	-108,3	-18,6

Агрономічна сільська територіальна громада показала досить збалансоване виконання бюджету. Загальні доходи склали 84,06 млн грн, з яких 83,27 млн грн припадали на загальний фонд, а 791,7 тис. грн – на спеціальний фонд. Видатки в цілому дорівнювали доходам, що свідчить про відсутність загального дефіциту або профіциту бюджету. Проте, помітний дефіцит у спеціальному фонді, де витрати перевищували доходи на 2,21 млн грн, що може свідчити про необхідність додаткових ресурсів для фінансування спеціальних програм або капітальних витрат.

Лука-Мелешківська сільська територіальна громада зіткнулася з певними фінансовими труднощами. Доходи громади становили 129,55 млн грн, однак видатки перевищили доходи і склали 133,69 млн грн. Як результат, загальний дефіцит бюджету сягнув 4,14 млн грн. Основною причиною цього дефіциту стали витрати як із загального фонду (де дефіцит склав 3,04 млн грн), так і зі спеціального фонду (де витрати перевищили доходи на 1,1 млн грн). Це свідчить

про потребу громади у більш ефективному управлінні бюджетом або залученні додаткових коштів для покриття видатків.

Якушинецька сільська територіальна громада має особливу фінансову ситуацію. Загальний дохід громади за рік склав 245,51 млн грн, однак видатки значно перевищили доходи, склавши 264,07 млн грн. Це призвело до великого загального дефіциту в розмірі 18,56 млн грн. Особливо значний дефіцит спостерігався у спеціальному фонді, де витрати перевищили доходи на 108,33 млн грн, що свідчить про значні капітальні або інші спеціальні видатки громади. Водночас у загальному фонді громада мала профіцит у 89,78 млн грн, що може вказувати на наявність резерву для покриття частини дефіциту спеціального фонду, але й це не дозволило досягти повного балансу.

Узагальнений аналіз доходів та видатків бюджетів територіальних громад Вінницької області за 2023 рік вказує на різноманітність фінансових ситуацій серед міських, селищних та сільських громад.

Міські громади здебільшого демонструють стабільність у доходах, але деякі з них зіткнулися з дефіцитом, особливо у спеціальних фондах, що вказує на значні капітальні витрати. Наприклад, Липовецька громада вийшла в нульовий баланс, тоді як у Погребищенській та Немирівській громад спостерігається невеликий профіцит.

Серед селищних громад ситуація дещо складніша: більшість громад зафіксували дефіцит у спеціальних фондах, але деякі, як Вороновицька та Оратівська громади, змогли досягти профіциту у загальних фондах, що дозволило їм компенсувати дефіцит спеціальних програм. Водночас Турбівська громада мала значний дефіцит, що вказує на виклики у фінансовому управлінні.

Сільські громади в основному зіткнулися з великим дисбалансом між доходами і видатками у спеціальних фондах, як це видно на прикладі Якушинецької громади. Це свідчить про те, що громади потребують додаткових ресурсів або кращого планування для покриття спеціальних витрат.

Продовжуючи аналіз бюджетів територіальних громад Вінницького району, варто детально зупинитися на бюджеті Вінницької міської

територіальної громади за 2020–2023 роки та перше півріччя 2024 року (див. додатки А,Б).

Вінницька міська громада є найбільшою в регіоні за обсягами доходів, що забезпечує її високий рівень самодостатності. Розглянемо структуру доходів, динаміку змін за окремими показниками та вплив зовнішніх факторів, зокрема пандемії COVID-19 і повномасштабного вторгнення Росії, на бюджетні процеси (рис. 2.3).

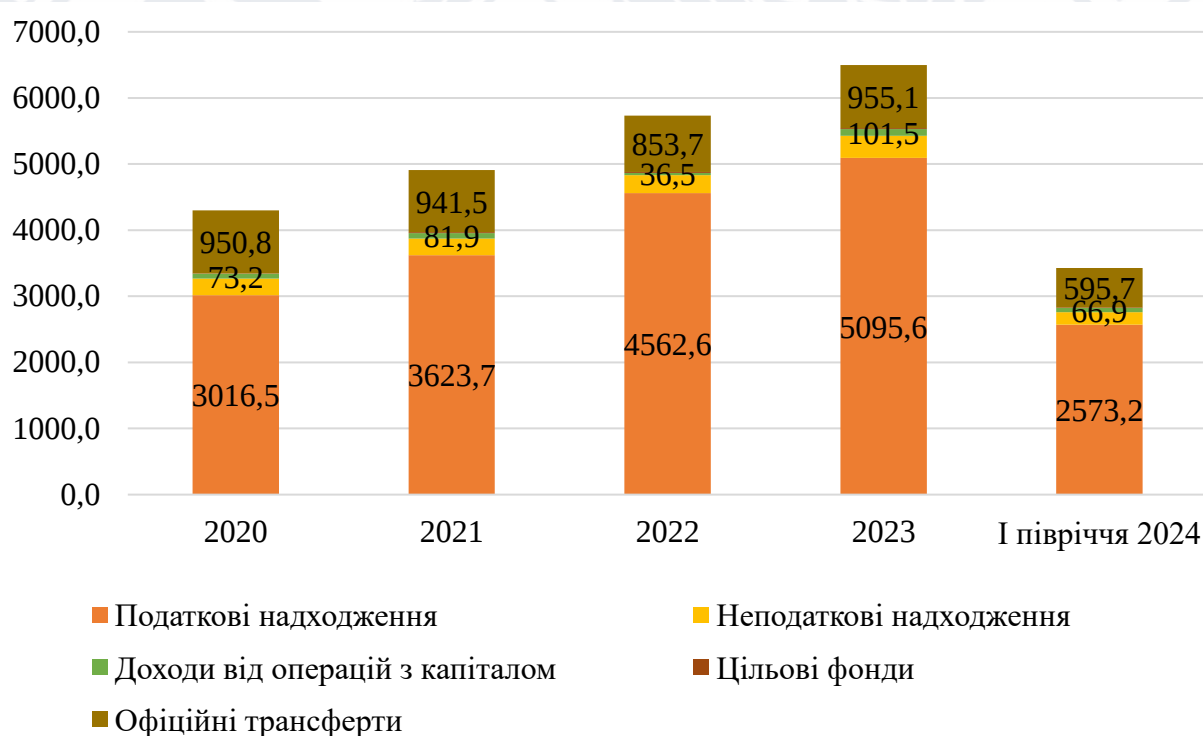

Рисунок 2.3 – Доходи бюджету Вінницької міської територіальної громади за 2020-2023 роки та перше півріччя 2024 року, млн грн [29]

Податкові надходження є основним джерелом доходів громади. У 2020 році їх обсяг становив 3016,5 млн грн, що свідчить про значний економічний потенціал навіть у період пандемії. У 2021 році надходження зросли до 3623,7 млн грн, у 2022-му досягли 4562,6 млн грн, а у 2023 році – 5095,6 млн грн, демонструючи адаптацію економіки до умов війни. Проте в першому півріччі 2024 року надходження зменшилися до 2573,2 млн грн, ймовірно, через сезонність або уповільнене відновлення окремих секторів.

Неподаткові надходження зазнали значних коливань: у 2020 році вони становили 249,4 млн грн, у 2021 році – 252,2 млн грн, а в 2023 році зросли до 333,2 млн грн завдяки активізації операцій із майном. У 2024 році обсяг знизився до 184,8 млн грн, що може свідчити про спад ділової активності або завершення окремих програм. Ця категорія залишається важливим доповненням до податкових надходжень.

Доходи від операцій з капіталом, включно з продажем землі й майна, у 2020 році становили 73,2 млн грн. У 2021 році вони зросли до 81,9 млн грн, але у 2022 році впали до 36,5 млн грн через зменшення інвестиційної активності. У 2023 році показник зріс до 101,5 млн грн, проте в 2024 році знизився до 66,9 млн грн. Хоча ці доходи є непостійними, вони суттєво поповнюють спеціальний фонд.

Цільові фонди зберігають стабільність. У 2020 році їх обсяг склав 8,3 млн грн, у 2021 році зріс до 10,3 млн грн, а в 2022-му – до 13,7 млн грн. У 2023 році показник дещо знизився до 12,5 млн грн, а в першому півріччі 2024 року склав 7,0 млн грн, що може бути пов'язано з пріоритетами, спрямованими на соціальні та оборонні потреби.

Офіційні трансферти залишаються важливим джерелом доходів. У 2020 році їх обсяг становив 950,8 млн грн, з яких 739,8 млн грн надійшло до загального фонду. У 2021 році трансферти зменшилися до 941,5 млн грн, але в 2023 році досягли 955,1 млн грн. У 2024 році, за перше півріччя, обсяг становив 595,7 млн грн, що свідчить про зменшення залежності від державної підтримки.

Загалом бюджет Вінницької міської територіальної громади демонструє стабільне зростання. Доходи громади зросли з 4298,3 млн грн у 2020 році до 6497,8 млн грн у 2023 році. Таке зростання свідчить про ефективність фінансової системи громади, її здатність адаптуватися до викликів та забезпечувати виконання своїх функцій навіть у кризові періоди.

Переходячи до аналізу видатків бюджету Вінницької міської територіальної громади за 2020-2023 роки та перше півріччя 2024 року, слід детально розглянути основні напрями використання бюджетних коштів, їх

динаміку та причини змін у пріоритетах фінансування. В умовах кризових періодів, видатки громади відображають її здатність реагувати на нагальні потреби та адаптуватися до нових викликів (рис. 2.4).

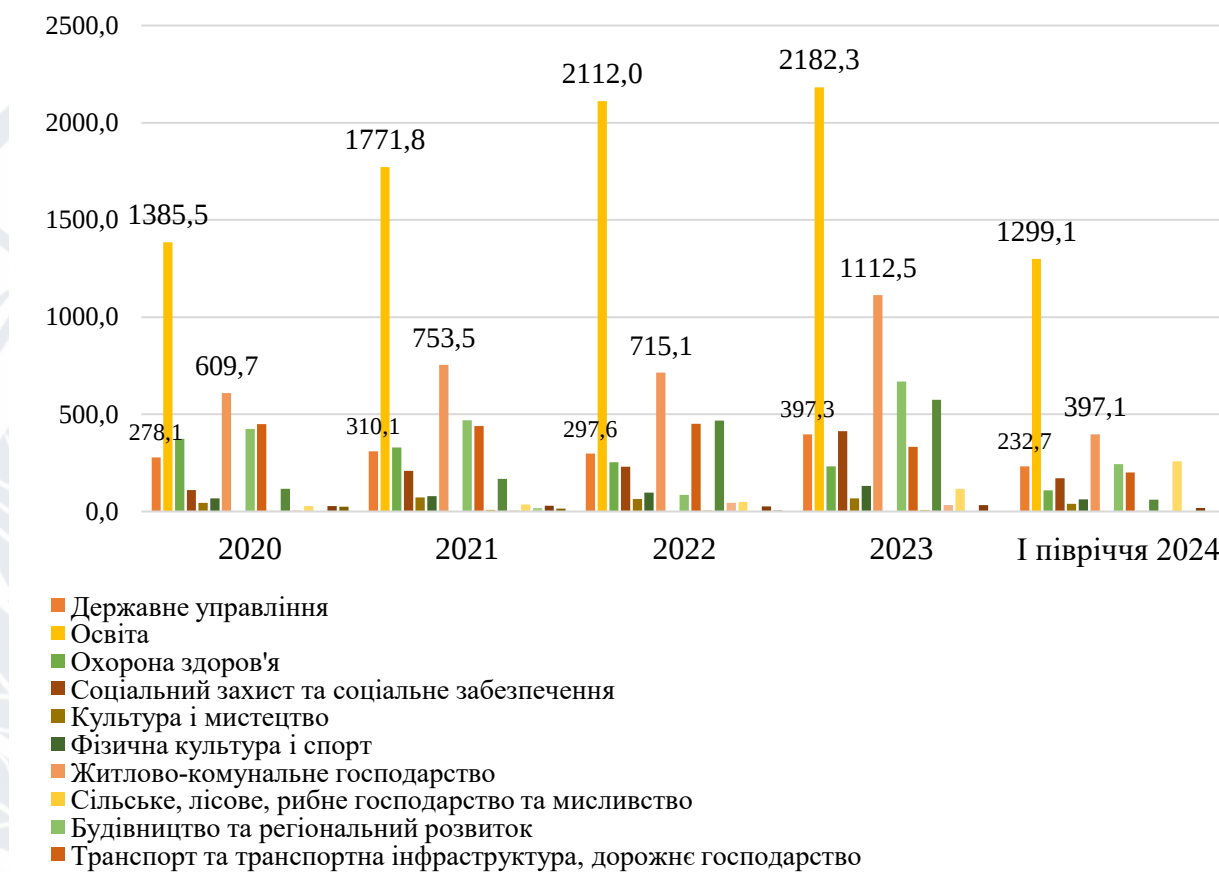

Рисунок 2.4 – Видатки бюджету Вінницької міської територіальної громади за 2020-2023 роки та перше півріччя 2024 року, млн грн [29]

Структура видатків громади стабільно включає освіту, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство, транспорт і соціальний захист. У 2020 році видатки становили 4171,1 млн грн (3170,8 млн грн із загального фонду та 1000,2 млн грн зі спеціального). У 2021 році обсяг зріс до 5019,3 млн грн, із зростанням частки спеціального фонду. У 2023 році видатки досягли 6938,6 млн грн, що відображає реагування на виклики війни. За перше півріччя 2024 року витрачено 3338,3 млн грн.

Державне управління демонструє стабільне фінансування, хоча його частка зменшується. У 2020 році витрати склали 278,1 млн грн, у 2021 році –

310,1 млн грн, у 2023-му зросли до 397,3 млн грн. За перше півріччя 2024 року видатки скоротилися до 232,7 млн грн, що свідчить про оптимізацію витрат.

Освіта залишається пріоритетом, отримуючи понад третину бюджету. У 2020 році видатки становили 1385,5 млн грн, у 2021 році – 1771,8 млн грн, у 2023 році – 2182,3 млн грн. У першому півріччі 2024 року фінансування знизилося до 1299,1 млн грн, можливо, через завершення окремих проєктів.

Охорона здоров'я демонструє скорочення фінансування: із 373,9 млн грн у 2020 році до 231,9 млн грн у 2023-му. У першому півріччі 2024 року витрати склали 109,2 млн грн, що свідчить про стабілізацію після пікових пандемічних витрат.

Соціальний захист суттєво зріс через війну. У 2020 році витрати становили 109,9 млн грн, у 2023 році – 414,0 млн грн. У 2024 році, за півріччя, витрачено 171,5 млн грн, що підтверджує підтримку соціальних програм.

Житлово-комунальне господарство отримало у 2020 році 609,7 млн грн, у 2023 році – 1112,5 млн грн. У першому півріччі 2024 року витрати зменшилися до 397,1 млн грн, ймовірно, через завершення інфраструктурних проєктів.

Транспорт і дорожнє господарство: у 2020 році витрачено 449,6 млн грн, у 2023 році – 332,9 млн грн, а за півріччя 2024 року – лише 201,5 млн грн, що свідчить про перерозподіл ресурсів на більш нагальні потреби.

Структура видатків бюджету Вінницької міської громади свідчить про її гнучкість та здатність ефективно реагувати на виклики. Більшість ресурсів спрямовується на критично важливі сфери, що забезпечує не лише поточне функціонування, а й довгостроковий розвиток.

Аналіз доходів і видатків бюджетів громад Вінницької області показує зростання їх фінансової самодостатності. Попри виклики пандемії та війни, громади ефективно акумулюють доходи, оптимально розподіляють видатки та підтримують критичні сфери. Податкові надходження підтверджують потенціал громад до генерації власних доходів, а високий рівень трансфертів, особливо у сільських громадах, підкреслює значення державної підтримки.

Щодо видатків, громади області зосереджуються на фінансуванні освіти, охорони здоров'я, ЖКГ та соціального захисту. Збільшення витрат на інфраструктуру та підтримку незахищених верств населення є відповіддю на актуальні виклики. Міські громади, зокрема Вінницька, мають вищий рівень самодостатності завдяки більш розвиненій податковій базі та ефективному використанню ресурсів.

Отже, громади Вінницької області поступово стають більш фінансово незалежними, але рівень їхньої самодостатності залишається нерівномірним, залежно від розміру громади, її економічного потенціалу та соціально-економічної структури. У цьому контексті пріоритетом є подальше зміцнення власних доходів громад та забезпечення сталого фінансування ключових сфер, що сприятиме зростанню їхньої економічної спроможності та якості життя населення.

2.3 Прогнозування фінансового потенціалу територіальних громад на прикладі бюджетів територіальних громад Вінницького району

Прогнозування фінансового потенціалу територіальних громад є ключовим інструментом забезпечення ефективного управління на місцевому рівні. Прогнозування дозволяє не лише оцінити поточний стан фінансів, а й визначити, які ресурси будуть доступними в майбутньому, з якими ризиками може зіткнутися громада і які можливості для розвитку можна використати.

Основною метою прогнозування є створення реалістичної моделі розвитку громади, яка дозволить запобігти дефіциту бюджету, ефективно планувати видатки та максимізувати доходи. Зокрема, це включає визначення стратегічних напрямів використання ресурсів, оцінку необхідних обсягів фінансування для реалізації соціальних програм, підтримки інфраструктури, залучення інвестицій та створення комфортних умов для жителів. Окрім цього, прогнозування фінансового потенціалу є важливим елементом стратегічного планування, оскільки дозволяє громадам обґрунтувати свої плани перед державою, партнерами чи інвесторами.

Фінансове прогнозування дає змогу визначити оптимальні джерела доходів і розробити заходи для підвищення їх ефективності. Наприклад, громади можуть оцінити потенціал збільшення податкових надходжень через розвиток підприємництва, залучення нових інвесторів або ефективніше використання природних і земельних ресурсів. Також прогнозування є необхідним для оцінки динаміки зовнішніх трансфертів, таких як дотації вирівнювання чи цільові субвенції, що мають важливе значення для громад із обмеженою фінансовою самодостатністю.

Інший важливий аспект – це можливість уникнути або мінімізувати вплив фінансових криз. Прогнозування допомагає моделювати різні сценарії розвитку подій та визначати заходи для адаптації до несприятливих умов. Наприклад, під час пандемії COVID-19 громади, які мали чіткий план фінансового управління, змогли швидше перенаправити кошти на медичні потреби та підтримку соціально вразливих верств населення.

Прогнозування також сприяє покращенню прозорості та підзвітності у використанні бюджетних коштів. Воно дає змогу не лише місцевим органам влади, а й мешканцям громад розуміти, як і для чого будуть використовуватись ресурси. Це підвищує рівень довіри до органів місцевого самоврядування та створює передумови для активнішої участі громадян у прийнятті рішень.

Таким чином, прогнозування фінансового потенціалу є основою для забезпечення стабільного розвитку територіальних громад. Воно дозволяє оцінити наявні ресурси, врахувати ризики та виклики, сформулювати довгострокову стратегію розвитку і забезпечити фінансову самодостатність. У сучасних умовах, коли фінансові потоки залежать від багатьох змінних, прогнозування стає необхідним інструментом для кожної громади, яка прагне до ефективного управління і стійкого економічного зростання.

Фінансовий потенціал територіальних громад значною мірою залежить від внутрішніх і зовнішніх ризиків, які формують умови для ефективного функціонування місцевих бюджетів. Серед основних викликів, з якими

стикаються територіальні громади, можна виділити демографічні зміни, скорочення податкової бази, інфляцію та наслідки війни [10].

Демографічні зміни є одним із найбільш довгострокових і важко передбачуваних ризиків для місцевих бюджетів. З одного боку, природне та вимушене скорочення населення, яке спостерігається в багатьох регіонах України, зменшує кількість платників податків, що безпосередньо впливає на обсяг доходів громад, особливо тих, де основними джерелами надходжень є податки на доходи фізичних осіб та місцеві збори. З іншого боку, старіння населення підвищує соціальні видатки, зокрема на медичну допомогу, соціальний захист та інфраструктуру, орієнтовану на людей похилого віку. Особливо ця проблема актуальна для сільських громад, де молодь частіше виїжджає до міст або за кордон, залишаючи територію із зростаючим навантаженням на бюджет через обмежену податкову базу.

Скорочення податкової бази є прямим наслідком демографічних змін, але також зумовлене економічними факторами. Багато територіальних громад стикаються зі скороченням кількості підприємств, особливо в сільській місцевості, де відсутні сприятливі умови для ведення бізнесу. Це позбавляє бюджети громад доходів від податку на прибуток підприємств, орендної плати за використання землі, акцизних зборів тощо. Додатковим ризиком є тінізація економіки, коли підприємства або фізичні особи уникають сплати податків, що особливо характерно для невеликих громад із обмеженими адміністративними можливостями контролю за податковими надходженнями.

Інфляція є ще одним серйозним викликом для фінансового потенціалу територіальних громад. Зростання цін впливає на всі аспекти місцевого бюджету, оскільки підвищення вартості товарів і послуг збільшує видатки на забезпечення основних функцій громади. Наприклад, значно дорожчають будівельні матеріали, енергоносії, медичне обладнання, що обмежує можливості громад реалізовувати заплановані інфраструктурні проєкти або модернізувати заклади освіти й охорони здоров'я. Водночас інфляція зменшує реальну купівельну спроможність доходів населення, що може призвести до зниження

податкових надходжень. Особливо гостро цей ризик проявляється у громадах, які залежать від субвенцій і трансфертів, оскільки реальна вартість цих коштів також знижується в умовах зростання цін [19].

Одним із найглобальніших ризиків для фінансового потенціалу територіальних громад є війна, що триває в Україні з 2014 року і суттєво загострилася після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. Війна вплинула на всі аспекти функціонування місцевих бюджетів. Територіальні громади, розташовані в зонах активних бойових дій, зазнали прямих втрат у вигляді руйнування інфраструктури, закриття підприємств, втрати робочих місць і зменшення населення через міграцію. Це призвело до критичного скорочення доходів громад і одночасно до зростання видатків, пов'язаних із забезпеченням внутрішньо переміщених осіб, відновленням інфраструктури та реалізацією заходів із цивільного захисту.

У відносно безпечних регіонах, таких як Вінницька область, війна також має значний вплив. По-перше, значна частина бюджету спрямовується на допомогу армії, територіальній обороні та підтримку переселенців, що змушує громади переглядати свої пріоритети та відкладати реалізацію інших важливих програм. По-друге, загальна економічна нестабільність і невизначеність обмежують можливості залучення інвестицій, що позбавляє громади перспективного розвитку. По-третє, руйнування логістичних ланцюгів і проблеми з енергозабезпеченням створюють додаткові складнощі для функціонування бізнесу, який є основним джерелом податкових надходжень.

Таким чином, ризики, пов'язані з демографічними змінами, скороченням податкової бази, інфляцією та війною, створюють складне середовище для фінансового прогнозування територіальних громад. Для їхньої мінімізації громадам необхідно розробляти адаптивні фінансові стратегії, активно працювати над диверсифікацією джерел доходів і залученням інвестицій, а також співпрацювати з державними та міжнародними організаціями для отримання підтримки в умовах кризи.

Фінансовий потенціал територіальних громад значною мірою залежить від типу громади – міської, сільської чи селищної. Це пов'язано з різницею в економічному профілі, рівні розвитку інфраструктури, доступності ресурсів та інших чинниках, які визначають можливості наповнення бюджету і спрямування видатків. Аналізуючи фінансові особливості громад різних типів, важливо звернути увагу на їхні доходи, видатки, джерела формування бюджету, а також здатність забезпечувати соціально-економічні потреби своїх мешканців.

Міські громади традиційно володіють найбільшим фінансовим потенціалом серед усіх типів територіальних громад. Це пояснюється концентрацією економічної діяльності в містах, розвиненішою інфраструктурою та наявністю більшої кількості підприємств, які генерують значні податкові надходження. Наприклад, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), що є основним джерелом доходів для міських громад, формується завдяки великій кількості робочих місць у містах. Окрім того, у міських громадах зосереджені великі торговельні центри, промислові підприємства та фінансові установи, які сплачують податки до місцевого бюджету. Це дозволяє міським громадам бути більш самодостатніми та гнучкими у вирішенні нагальних проблем, реалізації інфраструктурних проєктів та впровадженні програм соціального розвитку.

Сільські громади, навпаки, мають найменший фінансовий потенціал через обмежену економічну активність та слабкий розвиток інфраструктури. Основним джерелом доходів сільських громад є податки на землю та майно, а також акцизні збори та екологічні платежі. Однак доходи від цих джерел зазвичай недостатні для повноцінного фінансування усіх потреб громади. Сільські громади значною мірою залежать від міжбюджетних трансфертів, зокрема базової дотації, яка покликана компенсувати недостатній рівень власних доходів. Водночас сільські громади часто мають вищий рівень видатків на утримання соціальної інфраструктури, такої як школи, дитячі садки, заклади охорони здоров'я, які є важливими для місцевого населення, але вимагають значних фінансових ресурсів.

Селищні громади мають більше можливостей для отримання податкових надходжень, ніж сільські громади, але поступаються міським за обсягами доходів. Багато селищ виконують функцію економічних вузлів, зокрема як центри для навколишніх сіл, що дозволяє їм генерувати доходи від малого та середнього бізнесу, а також надання послуг. Водночас обмеженість площі та людських ресурсів накладає суттєві обмеження на розвиток економіки селищних громад. Ще одним викликом для селищних громад є конкуренція з міськими громадами, які зазвичай пропонують кращі умови для інвестицій і бізнесу, що може призводити до відтоку ресурсів.

Аналіз бюджетів територіальних громад Вінницького району за останні роки виявив суттєву диференціацію між громадами міського, сільського та селищного типів. Так, міські громади, зокрема Вінницька міська територіальна громада, мають значно вищий рівень фінансової самодостатності завдяки розвинутій економічній базі, активному бізнес-середовищу та значному надходженню від податків, особливо від податку на доходи фізичних осіб. Ця громада демонструє стабільне зростання доходів навіть у складних умовах, таких як пандемія COVID-19 чи повномасштабна війна. З іншого боку, сільські громади, які орієнтовані на аграрну діяльність і мають обмежену економічну базу, значною мірою залежать від міжбюджетних трансфертів і не можуть забезпечити повного фінансування соціальних та інфраструктурних потреб. Селищні громади, хоч і займають проміжне місце, також стикаються з труднощами через обмежені ресурси та конкуренцію за інвестиції.

З огляду на це, стратегія прогнозування фінансового потенціалу громад має бути комплексною. Вона повинна включати аналіз існуючих ризиків, оцінку можливостей розвитку, моделювання різних сценаріїв на основі економічної ситуації та визначення пріоритетних напрямків розвитку. Для громад Вінницького району, як і інших регіонів України, необхідним є акцент на підвищенні інвестиційної привабливості, розвитку локальної економіки, оптимізації витрат та збільшенні надходжень від місцевих податків. Важливо

також враховувати можливості розвитку партнерств із бізнесом, міжнародними організаціями та використання державних програм підтримки.

Для підвищення точності прогнозування фінансового потенціалу необхідно застосовувати сучасні аналітичні методи, зокрема економетричне моделювання, SWOT-аналіз і фінансову діагностику. На основі таких прогнозів громади зможуть ефективніше планувати свої бюджети, визначати довгострокові цілі та розробляти програми розвитку. Наприклад, інтеграція даних про доходи і видатки територіальних громад Вінницького району з реальними показниками економічної активності дозволить створити більш реалістичні прогнози і приймати рішення, спрямовані на зміцнення фінансової стабільності [23].

Прогнозування фінансового потенціалу територіальних громад Вінницького району на основі аналізу бюджетів цих громад у останні кілька років дозволяє сформуванню уявлення про їхні можливості в майбутньому. За умови стабілізації економічної ситуації після пандемії та війни, а також враховуючи місцеві особливості, можна прогнозувати, що фінансовий потенціал громад Вінницького району буде змінюватися, залежно від типу громади та зовнішніх факторів.

Для прогнозування фінансового потенціалу територіальних громад Вінницького району було використано метод екстраполяції на основі середніх темпів зростання доходів та видатків за наявними даними. Мета дослідження полягає в оцінці змін бюджетів громад протягом трьох років, а також аналізі майбутнього балансу для кожної громади. Основним методом для прогнозування є лінійна екстраполяція, яка базується на припущенні, що середній темп зростання доходів і видатків, спостережений у базовому році, збережеться в майбутньому й обчислюється за формулою:

$$X_t = X_0 * (1+r)^t \quad (2.1)$$

де X_t – прогнозоване значення (доходи чи видатки) у майбутньому році;

X_0 – початкове значення (доходи чи видатки) у базовому році;

g – середній темп зростання (у відсотках);

t – кількість років прогнозу.

Середній темп зростання g обчислюється на основі наявних даних про доходи та видатки за попередній період, які можуть бути надані або визначені експертно. Для кожної громади було обчислено окремі темпи зростання доходів і видатків (див. додаток В).

На основі обчислень було визначено прогнозовані доходи, видатки та баланс (доходи мінус видатки) для кожної громади через три роки. Наприклад: у Гніванській громаді доходи зростуть із 202,8 млн грн до 221,9 млн грн, тоді як видатки збільшаться до 245,2 млн грн, що призведе до дефіциту бюджету в -23,3 млн грн. В Немирівській громаді доходи зростуть із 334,9 млн грн до 366,5 млн грн, а видатки – до 348 млн грн, що забезпечить профіцит у 18,5 млн грн. В Турбівській громаді доходи прогнозуються на рівні 91,6 млн грн, а видатки сягнуть 189,7 млн грн, утворюючи значний дефіцит у -98,1 млн грн.

Для кожної громади було також розраховано баланс, що дозволило оцінити майбутню фінансову стабільність. Значний дефіцит прогнозується в Турбівській та Якушинецькій громадах, що свідчить про необхідність зменшення видатків або пошуку нових джерел доходів. У свою чергу, громади, такі як Немирівська, Літинська та Вороновицька, демонструють позитивний баланс, що говорить про їхню потенційну фінансову стабільність.

Результати дослідження показують, що загалом доходи громад мають тенденцію до зростання завдяки економічному розвитку та можливому залученню інвестицій. Проте темпи зростання видатків у багатьох громадах випереджають темпи зростання доходів, що може призвести до збільшення дефіциту бюджетів. Особливо критичними є ситуації, де видатки на соціальні, інфраструктурні чи адміністративні потреби значно перевищують можливості громади.

Найкращі результати демонструють громади з високою фінансовою автономією та оптимізованими видатками, як-от Немирівська. У випадку таких

громад прогнозується стабільний профіцит бюджету навіть через три роки. Однак громади, що стикаються з суттєвим дефіцитом (наприклад, Турбівська), потребують детального аналізу бюджету для зменшення витрат чи збільшення доходів.

У цілому, прогнозування фінансового потенціалу громад на прикладі Вінницького району показує, що навіть за умови обмежених ресурсів громади можуть забезпечувати свій розвиток, якщо мають чітке уявлення про свої можливості, ризики та пріоритети. Цей процес вимагає тісної співпраці місцевих органів влади, бізнесу та громади, а також підтримки з боку держави, яка повинна створювати умови для рівномірного розвитку усіх типів громад.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1 Концептуальні підходи щодо вдосконалення формування фінансового потенціалу територіальних громад

У сучасних умовах децентралізації, яка триває в Україні, одним із ключових завдань місцевого самоврядування є ефективне управління фінансовими ресурсами територіальних громад. Формування достатнього фінансового потенціалу для забезпечення сталого розвитку громад є однією з головних умов їх економічної незалежності та здатності виконувати власні повноваження.

Фінансовий потенціал громади визначається її здатністю генерувати достатньо ресурсів для забезпечення своїх функцій та виконання завдань, які стоять перед місцевим самоврядуванням. Однак реалії показують, що не всі територіальні громади мають рівний доступ до фінансових ресурсів. Багато громад стикаються з труднощами в наповненні бюджету через слабку економічну базу, недостатній рівень залучення інвестицій, низьку ділову активність на території громади або відсутність чіткої стратегії розвитку.

У цьому контексті розробка концептуального підходу щодо вдосконалення формування фінансового потенціалу територіальних громад набуває особливого значення. Важливо створити механізми, які дозволять громадам не тільки стабільно функціонувати, але й розвиватися, залучати інвестиції та забезпечувати свої потреби на основі власних фінансових ресурсів. Оптимізація доходної та видаткової частин бюджету, впровадження сучасних фінансових інструментів, створення сприятливих умов для розвитку бізнесу на місцевому рівні – це лише деякі з ключових аспектів, які повинні бути враховані в процесі вдосконалення фінансового управління в громадах.

Вдосконалення формування фінансового потенціалу територіальних громад – це складний і багатогранний процес, який передбачає реформування

наявних механізмів управління ресурсами громади, розробку ефективних стратегій економічного розвитку, а також адаптацію до змін, які відбуваються в національній та глобальній економіці. Основна мета вдосконалення фінансового потенціалу громади – це створення умов для самодостатнього розвитку, зменшення залежності від державних трансфертів і субвенцій, а також забезпечення можливості якісного виконання всіх функцій місцевого самоврядування [49].

Один із ключових аспектів формування фінансового потенціалу – це збільшення власних доходів громади. Для досягнення цього слід звернути увагу на такі напрямки:

1. Оптимізація місцевого оподаткування.
2. Залучення нових платників податків.
3. Боротьба з тіньовою економікою.
4. Оренда та приватизація майна.

Важливо не лише збільшити доходи громади, але й ефективно управляти видатками. Рациональне використання бюджетних коштів є ключовим елементом у забезпеченні фінансової стійкості громади. Основні напрямки оптимізації видатків включають:

1. Пріоритезація витрат.
2. Енергозбереження.
3. Аутсорсинг.
4. Цифровізація управління бюджетом.

Для розвитку фінансового потенціалу громади важливим є не лише внутрішнє управління ресурсами, але й залучення зовнішніх інвестицій та ресурсів. Воно може бути досягнуто через кілька стратегічних напрямків:

1. Інвестиційний клімат.
2. Гранти та міжнародна допомога.
3. Партнерства з бізнесом.
4. Розвиток місцевого бізнесу.

Прозорість та підзвітність у фінансовому управлінні є важливими факторами для зміцнення довіри до місцевої влади та забезпечення ефективного використання ресурсів. Досягнення цього може бути можливим через такі заходи:

1. Публічні звіти.
2. Оцінка ефективності витрат.

Стратегічне планування є важливим інструментом для сталого розвитку громади, оскільки дозволяє систематизувати та координувати дії місцевої влади, бізнесу та громадськості з метою досягнення спільних цілей. Воно забезпечує довгострокову стабільність та розвиток, ґрунтуючись на реалістичних прогнозах і чітко визначених пріоритетах:

1. Розробка стратегії розвитку.
2. Інвестиції в інфраструктуру.
3. Цифрова інфраструктура.
4. Планування територій.
5. Екологічна сталість.
6. Міжгромадська співпраця.

Фінансова грамотність управлінців також важлива для ефективного використання ресурсів громади:

1. Регулярне навчання управлінців, які відповідають за бюджетні процеси, допоможе підвищити рівень їх фінансової грамотності.
2. Створення спеціалізованих фінансових установ на рівні громади, які б займалися питаннями інвестицій, управління активами та іншими фінансовими операціями.

Таким чином, питання вдосконалення формування фінансового потенціалу територіальних громад є комплексним та потребує системного підходу, який враховуватиме як внутрішні, так і зовнішні чинники, що впливають на економічний розвиток територій. Розробка відповідної концепції повинна охоплювати всі аспекти фінансового управління, починаючи від аналізу доходів та видатків і закінчуючи стратегією залучення інвестицій та розвитку

підприємництва. Це дозволить забезпечити стабільний розвиток громад та підвищити рівень життя їх мешканців (див. рис. 2.1).

Цей концептуальний підхід спрямований на розробку комплексної стратегії для посилення фінансового потенціалу територіальних громад, що включає кілька ключових етапів і заходів. Нижче детально розглянемо кожний елемент концепції.

Принципи є основою для ефективного формування та розвитку фінансового потенціалу громад. Вони визначають підходи, які забезпечують комплексний та адаптивний процес формування фінансових ресурсів:

- Комплексність передбачає інтегрований підхід до управління всіма аспектами фінансової діяльності громади – від доходів до видатків і інвестицій.
- Узгодженість важливе, щоб усі елементи фінансової стратегії громади були взаємопов'язаними та координованими як між собою, так і з загальними стратегіями розвитку регіону.
- Адаптивність необхідна, щоб громада могла мати можливість швидко адаптувати свою фінансову стратегію до зовнішніх змін (економічних, політичних, соціальних), що забезпечить її стабільність і стійкість.
- Ефективність необхідна, щоб досягати максимальних результатів при раціональному використанні наявних фінансових ресурсів, підвищуючи економічну ефективність витрат.
- Врахування місцевих особливостей, оскільки фінансові рішення мають ґрунтуватися на специфіці кожної громади, з урахуванням її географічних, економічних та демографічних характеристик.

Метою цього підходу є оптимізація структури фінансового потенціалу громади. Воно включає в себе покращення управління наявними ресурсами та їх ефективне використання для досягнення стратегічних цілей розвитку громади. Сюди входить підвищення самодостатності громад через зміцнення їхньої фінансової бази та зменшення залежності від зовнішніх джерел фінансування.

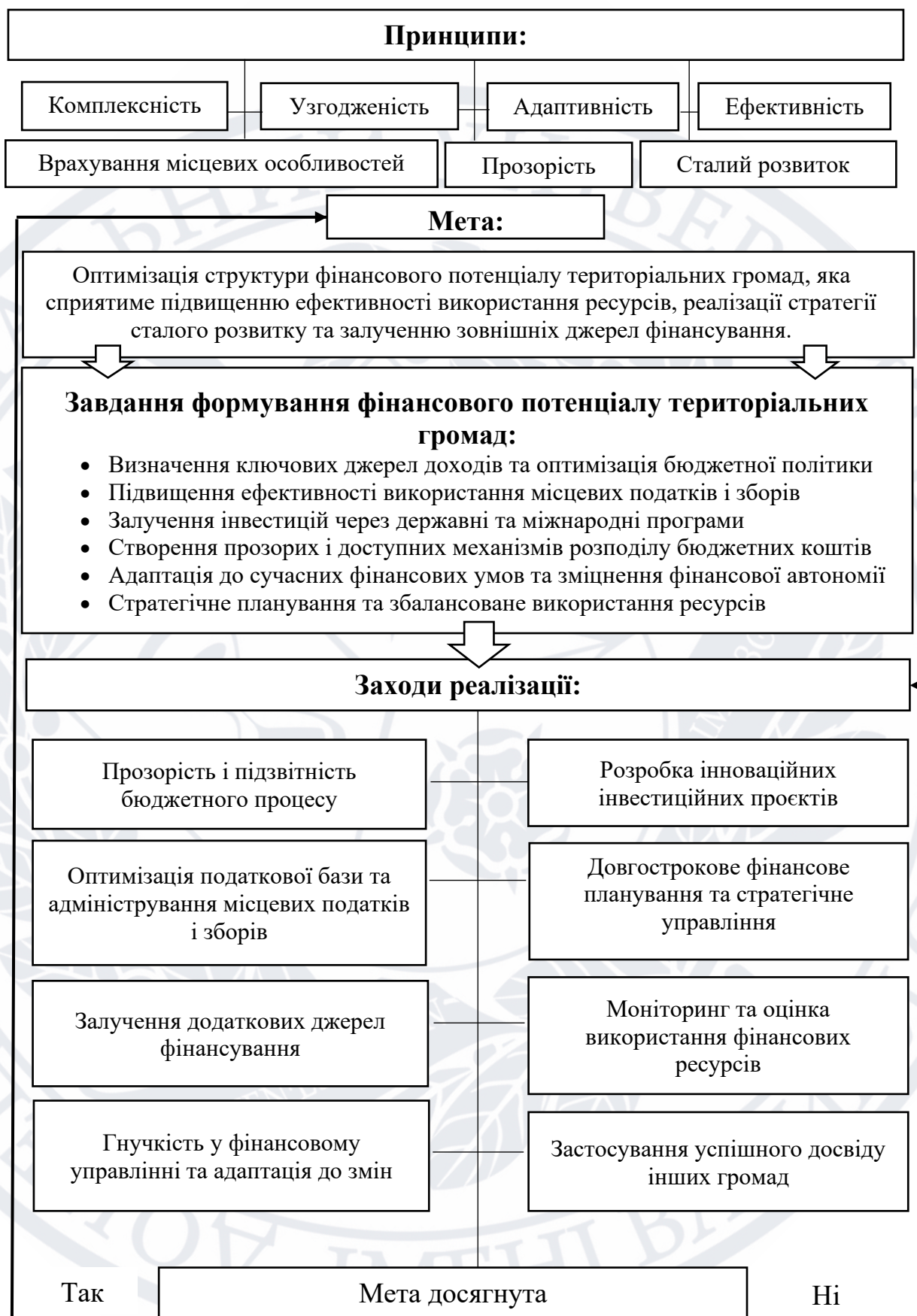

Рисунок 2.1 – Концептуальний підхід щодо вдосконалення формування фінансового потенціалу територіальних громад

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити кілька основних завдань:

- Визначення ключових джерел доходів, що включає аналіз існуючих податкових і неподаткових надходжень, оптимізацію місцевих податків і зборів, а також пошук додаткових джерел фінансування, таких як державні субвенції, гранти, міжнародні програми та інвестиції.

- Підвищення ефективності використання доходів, оскільки необхідно спрямовувати ресурси на найбільш пріоритетні напрями розвитку громади, зменшуючи непродуктивні витрати, що дозволить забезпечити сталість бюджету та стабільність фінансування важливих проєктів.

- Залучення інвестицій, щоб громади могли активніше працювати над створенням умов для залучення зовнішніх інвесторів. Сюди входять пільгові податкові режими для інвесторів, розвиток інфраструктури та залучення міжнародної фінансової допомоги.

- Прозорість та ефективне управління фінансами важливе для забезпечення прозорості у процесі формування бюджету, щоб громадськість могла контролювати, як використовуються кошти, а також сприяти підвищенню довіри до органів місцевого самоврядування.

- Стратегічне планування також вкрай необхідне, оскільки громади повинні мати довгострокові стратегії розвитку, які будуть базуватися на надійному фінансовому плануванні, що включає оцінку майбутніх доходів і видатків та забезпечення ресурсів для реалізації важливих проєктів.

Для досягнення успіху в формуванні фінансового потенціалу необхідно реалізувати кілька практичних заходів:

- Оцінка поточних фінансових можливостей громади – це початковий етап, на якому проводиться аналіз існуючих доходів та витрат громади, а також визначення резервів для зростання доходів.

- Оптимізація бюджетних процесів важлива, щоб забезпечити прозорість бюджетних процесів через використання сучасних інструментів,

таких як електронне урядування, системи планування та контролю, що дозволить зменшити бюрократичні затримки і забезпечити швидший та ефективніший розподіл коштів.

- Впровадження стимулюючих механізмів для місцевого розвитку, щоб громади могли використовувати інструменти фінансового стимулювання, такі як пільгове оподаткування для нових підприємств, субсидії для розвитку малого бізнесу та інші механізми, які сприяють економічному розвитку території.

- Залучення зовнішніх ресурсів теж є важливим кроком є залучення інвестицій та грантів від державних, приватних і міжнародних організацій для фінансування великих інфраструктурних проєктів, що може допомогти розширити економічну базу громади.

- Оцінка ефективності реалізованих заходів – це заключний етап. Після реалізації фінансових стратегій важливо проводити регулярний моніторинг і аналіз результатів для внесення необхідних коректив. Це забезпечить максимальну ефективність витрат і підвищення результативності.

Якщо всі заходи реалізовані успішно, громади зможуть забезпечити свою фінансову стабільність, підвищити якість життя населення та створити умови для довгострокового економічного зростання. Підвищення фінансової самостійності та прозорості управління забезпечить ефективне використання ресурсів і розвиток інфраструктури, що, у свою чергу, сприятиме зміцненню громади в цілому.

Даний концептуальний підхід до вдосконалення формування фінансового потенціалу територіальних громад є ключовим інструментом для забезпечення сталого розвитку громад. Він ґрунтується на комплексному підході, що включає стратегічне планування, раціональне використання ресурсів, прозорість бюджетних процесів і залучення зовнішніх джерел фінансування.

3.2 Модель соціально-економічного розвитку та фінансового забезпечення територіальних громад Вінницької області

Модель соціально-економічного розвитку та фінансового забезпечення територіальних громад Вінницької області є важливою складовою стратегії сталого розвитку регіону. Враховуючи особливості соціально-економічної ситуації та фінансових можливостей, ця модель повинна враховувати як внутрішні, так і зовнішні чинники, які впливають на економічну діяльність громад (див. додаток Г).

Для початку важливо зазначити, що соціально-економічний розвиток територіальних громад Вінницької області має прямий вплив на загальний економічний розвиток регіону та країни в цілому. Одним із ключових аспектів цієї моделі є гармонійне поєднання економічного зростання з покращенням соціальних умов населення, а також забезпечення ефективного фінансування для реалізації запланованих заходів. Основною метою моделі є створення умов для стабільного і сталого розвитку місцевих громад, зокрема, через розвиток бізнесу, покращення інфраструктури, забезпечення доступу до соціальних послуг та підтримку місцевих ініціатив.

Одним з ключових елементів, що визначають успішність моделі соціально-економічного розвитку територіальних громад Вінницької області, є забезпечення їх фінансової спроможності. Фінансова спроможність – це здатність громади стабільно генерувати доходи, достатні для реалізації своїх функцій, і розпоряджатися цими ресурсами в інтересах мешканців. Це поняття охоплює кілька важливих аспектів, серед яких формування доходів місцевих бюджетів, їх ефективний розподіл, стратегічне управління наявними ресурсами та залучення додаткових фінансових потоків. У сучасних умовах фінансова спроможність є основою для будь-якої стратегії соціально-економічного розвитку, оскільки без достатніх фінансових ресурсів неможливо досягти якісних змін у сферах освіти, охорони здоров'я, інфраструктури, культури та інших критично важливих галузей [53].

Фінансова спроможність не тільки забезпечує громади можливістю виконувати свої зобов'язання перед мешканцями, але й створює умови для реалізації довгострокових стратегічних планів. Наприклад, громади, що мають достатні фінансові ресурси, можуть інвестувати у проекти, які сприяють економічному зростанню, зокрема у розвиток транспортної інфраструктури, модернізацію комунальних мереж, підтримку місцевого бізнесу або впровадження сучасних технологій у сферу управління. У той же час недостатня фінансова спроможність може стати стримуючим фактором, обмежуючи можливості для реалізації навіть базових соціальних програм і створюючи ризики занепаду громад.

Ще однією важливою складовою фінансового забезпечення територіальних громад є міжбюджетні трансферти з державного бюджету, які виступають вагомим інструментом вирівнювання фінансових можливостей громад і забезпечення виконання ними власних та делегованих повноважень. Для багатьох громад Вінницької області, особливо сільських та селищних, такі трансферти є не лише додатковим, а подекуди основним джерелом фінансування, що дозволяє забезпечувати базовий рівень соціальних послуг, підтримувати життєво важливі інфраструктурні проекти та реалізовувати місцеві програми. Зокрема, ці кошти спрямовуються на утримання шкіл, дитячих садків, закладів охорони здоров'я, а також на ремонти доріг, забезпечення благоустрою та вирішення нагальних потреб громади.

Міжбюджетні трансферти за своєю структурою включають різні види допомоги, серед яких базова дотація, субвенції соціального характеру та освітні субвенції. Базова дотація покликана зменшити дисбаланси у фінансових можливостях різних територіальних громад. Водночас субвенції спрямовуються на виконання конкретних завдань, таких як підтримка шкіл, охорона здоров'я, будівництво чи модернізація об'єктів інфраструктури. Наприклад, освітня субвенція дозволяє громадам фінансувати заробітну плату вчителів та покривати інші поточні витрати в освітній сфері, що особливо важливо для невеликих сільських громад, де власні доходи недостатні для забезпечення якісної освіти.

Однак міжбюджетні трансферти мають і свої обмеження. По-перше, залежність від цих коштів послаблює фінансову автономію громад, що у довгостроковій перспективі може створювати ризики нестабільності через зміну державної політики чи економічних умов. По-друге, фінансові обмеження державного бюджету, зокрема під час кризових періодів, як-от економічний спад, викликаний пандемією COVID-19 або війною, можуть призводити до скорочення обсягів міжбюджетної підтримки. Це ставить громади перед необхідністю шукати способи зменшення залежності від трансфертів.

Зменшення цієї залежності є ключовим завданням для територіальних громад, і його вирішення лежить у площині активного розвитку власної фінансової бази. Передусім це покращення адміністрування податків на місцевому рівні, включаючи впровадження прозорих і сучасних методів їх обліку та збору, зниження рівня ухилення від сплати податків, а також активне залучення нових платників податків через стимулювання розвитку підприємництва. Важливим напрямком є також розширення економічної бази громади, наприклад, шляхом залучення інвесторів, створення індустріальних парків, підтримки місцевих виробників та реалізації проєктів державно-приватного партнерства.

Загалом, хоча міжбюджетні трансферти залишаються важливим джерелом фінансування громад Вінницької області, їх роль повинна поступово змінюватися у напрямку додаткової підтримки, а не основного джерела доходів. Лише через комплексний підхід до розвитку фінансової автономії, розширення місцевих джерел доходів і раціонального управління отриманими ресурсами громади зможуть досягти сталого соціально-економічного розвитку.

Поряд із фінансовим забезпеченням, надзвичайно важливу роль у побудові моделі соціально-економічного розвитку територіальних громад Вінницької області відіграє ефективне управління наявними соціальними та економічними ресурсами. Це не лише питання раціонального використання фінансових надходжень, а й інтеграція новітніх підходів до управління ресурсами, що може значно підвищити продуктивність та ефективність місцевого самоврядування.

Сучасна модель розвитку вимагає комплексного підходу, що охоплює впровадження цифрових технологій для оптимізації управлінських процесів, розробку програм з енергозбереження та стимулювання екологічно сталих практик у всіх секторах економіки громади.

Впровадження сучасних технологій є ключовим компонентом цієї моделі. Наприклад, використання інформаційних систем для управління комунальними послугами дозволяє громаді підвищити ефективність контролю за споживанням ресурсів, таких як вода, газ та електроенергія. У сфері аграрного сектору, який є важливим для громад Вінниччини, застосування екологічно чистих технологій, таких як органічне землеробство, сучасні методи зрошення чи управління добривами, може зменшити негативний вплив на навколишнє середовище та водночас підвищити конкурентоспроможність місцевих виробників.

Крім того, розвиток інфраструктури є центральним елементом соціально-економічної моделі. Успішні громади повинні забезпечувати належну якість доріг, транспортної мережі, зв'язку та інших базових послуг, які створюють умови для комфортного життя населення і сприяють залученню інвесторів. Для громад Вінницької області це може означати активну реалізацію проєктів з оновлення житлово-комунальної інфраструктури, будівництво нових об'єктів, таких як спортивні комплекси, культурні центри або медичні заклади, що також сприятиме підвищенню якості життя населення.

Окрему увагу слід приділити вдосконаленню соціальних послуг. Охорона здоров'я, освіта та культура – це не лише базові потреби громади, але й стратегічні напрями, які визначають довгострокову конкурентоспроможність території. Для Вінницької області важливим завданням є модернізація закладів освіти шляхом впровадження сучасних навчальних програм та цифрових технологій. У сфері охорони здоров'я необхідно підвищувати доступність якісних медичних послуг, зокрема шляхом розвитку телемедицини в сільських громадах. Культурні програми можуть сприяти збереженню місцевої ідентичності та залученню туристів, що також створює додатковий економічний потенціал.

Не менш важливою складовою моделі соціально-економічного розвитку територіальних громад Вінницької області є створення сприятливих умов для малого та середнього бізнесу, які відіграють ключову роль у забезпеченні економічної динаміки регіону. Підтримка підприємств цього сегмента економіки сприяє розвитку конкурентного середовища, стимулює інновації та створює нові робочі місця. Для громад Вінницької області це може включати надання податкових пільг для новостворених підприємств, розвиток інфраструктури для малого бізнесу, зокрема створення бізнес-інкубаторів, коворкінгів, а також залучення фінансування для програм мікрокредитування. Особливу увагу слід приділити підприємствам, які використовують місцеві ресурси або впроваджують інноваційні технології, що може суттєво підвищити економічний потенціал територій.

Крім того, важливим напрямом є підтримка місцевих виробників, які можуть забезпечувати не лише внутрішній попит громади, а й створювати продукцію для експорту. У Вінницькій області великий потенціал мають підприємства агропромислового комплексу, які можуть розвивати переробку сільськогосподарської продукції, розширювати ринки збуту та підвищувати додану вартість виробленої продукції. Для цього необхідна тісна взаємодія місцевої влади з підприємцями, спрямована на створення логістичних центрів, надання консалтингових послуг, а також участь у державних і міжнародних програмах підтримки сільськогосподарського бізнесу.

З метою диверсифікації економіки громад особливу увагу потрібно приділити розвитку туристичного сектору. Вінницька область має багатий культурно-історичний потенціал, включаючи пам'ятки архітектури, природні заповідники, а також гастрономічні та етнографічні особливості. Успішна інтеграція туризму в економіку громад потребує створення інфраструктури для туристів, розробки ефективних маркетингових стратегій для просування туристичних продуктів, а також розвитку місцевих традиційних ремесел, які можуть стати частиною культурного бренду громади.

Окремо варто виділити перспективи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у місцеву економіку. Це стосується як створення нових технологічних стартапів, так і інтеграції цифрових рішень у традиційні галузі, такі як агропромисловість або комунальні послуги. Для громад Вінниччини розвиток ІТ-сектора може стати важливим джерелом залучення інвестицій, створення високооплачуваних робочих місць і підвищення рівня діджиталізації управлінських процесів. Впровадження таких підходів не лише підвищить ефективність функціонування громад, а й створить базу для сталого економічного розвитку.

Особливу увагу в моделі соціально-економічного розвитку та фінансового забезпечення територіальних громад Вінницької області слід приділити підвищенню ефективності місцевих органів влади. Ефективність роботи органів самоврядування безпосередньо впливає на здатність громад досягати своїх стратегічних цілей, розвивати економічну базу та забезпечувати високий рівень життя населення. Зокрема, вдосконалення управлінських процесів дозволяє більш раціонально використовувати ресурси, зменшувати втрати при розподілі бюджетних коштів і впроваджувати нові технології, що спрощують адміністративні процедури та скорочують витрати часу й ресурсів.

Одним із ключових аспектів підвищення ефективності є розвиток професійної компетентності працівників місцевих органів влади. Це включає організацію регулярних тренінгів, навчання з управлінських та фінансових питань, підвищення кваліфікації у сфері стратегічного планування та управління проектами. Кваліфіковані кадри здатні не лише ефективно розробляти програми соціально-економічного розвитку, а й забезпечувати їх реалізацію на високому рівні. Крім того, залучення сучасних управлінських практик, зокрема бюджетування на основі результатів та цифрових платформ для моніторингу виконання планів, сприятиме досягненню прозорості та підзвітності в роботі органів самоврядування.

Залучення громадян до процесу прийняття рішень є ще одним важливим чинником підвищення ефективності місцевих органів влади. Активна участь

мешканців громад у розробці стратегій розвитку, обговоренні бюджетних ініціатив та контролі за реалізацією проектів створює додаткову мотивацію для місцевої влади працювати прозоро та відповідально. Це також дозволяє більш точно визначати потреби громади та спрямовувати ресурси на вирішення найбільш нагальних питань. Для забезпечення такої участі необхідно впроваджувати інструменти електронного урядування, такі як онлайн-консультації, голосування та платформи для зворотного зв'язку, що підвищить довіру до влади та забезпечить її більш ефективну роботу.

Отже, модель соціально-економічного розвитку та фінансового забезпечення територіальних громад Вінницької області повинна бути комплексною, враховувати можливості кожної громади, тип громади, наявні ресурси та соціально-економічні умови. Вона має бути гнучкою, щоб адаптуватися до змінних зовнішніх факторів, таких як економічні та політичні кризові ситуації. Важливим аспектом є забезпечення рівноваги між економічним зростанням і соціальними досягненнями, що дозволить створити сприятливі умови для розвитку регіону і підвищення рівня життя його мешканців.

3.3 Підвищення ефективності та розвитку територіальних громад через модернізацію фінансових механізмів

Підвищення ефективності та розвитку територіальних громад через модернізацію фінансових механізмів є однією з найважливіших умов для забезпечення їх сталого соціально-економічного зростання. У сучасних умовах, коли територіальні громади зіштовхуються з низкою викликів, таких як обмеженість ресурсів, демографічні зміни, економічна нестабільність та наслідки війни, модернізація фінансових механізмів стає необхідною для досягнення фінансової самодостатності та підвищення якості життя мешканців. Ключові напрями модернізації фінансових механізмів для підвищення ефективності та розвитку територіальних громад відображено в додатку Д.

Один із ключових аспектів модернізації фінансових механізмів полягає в оптимізації місцевих бюджетів, що виступає основою ефективного управління

фінансовими ресурсами територіальних громад. Така оптимізація передбачає впровадження сучасних підходів до бюджетного планування, зокрема бюджетування на основі результатів. Цей метод дозволяє оцінювати ефективність використання бюджетних коштів за допомогою встановлених індикаторів, таких як досягнення конкретних цілей у сфері освіти, медицини чи інфраструктури. Завдяки цьому громади можуть не лише покращити якість своїх фінансових рішень, а й обґрунтовано розподіляти ресурси, спрямовуючи їх на найбільш важливі напрями розвитку [49].

Бюджетування на основі результатів також дозволяє впроваджувати механізми моніторингу та оцінки ефективності витрат. Це створює можливість для своєчасного виявлення та виправлення недоліків у використанні коштів, що особливо важливо в умовах обмежених фінансових ресурсів громад. До того ж, такий підхід сприяє уникненню нецільового або неефективного використання коштів, що є поширеною проблемою для багатьох територіальних громад.

Не менш важливим є питання прозорості та підзвітності бюджетного процесу. Запровадження практики публікації бюджетних даних у відкритому доступі дозволяє залучати громадян до процесу контролю за фінансовою діяльністю органів місцевого самоврядування, що підвищує рівень довіри до місцевої влади та сприяє формуванню відповідальності серед посадових осіб. Громадяни, маючи доступ до інформації про використання бюджетних коштів, можуть не лише впливати на ухвалення рішень, а й сприяти запобіганню корупції. Таким чином, оптимізація бюджетного процесу є одним із наріжних каменів модернізації фінансових механізмів, який забезпечує підґрунтя для сталого розвитку територіальних громад.

Іншим важливим напрямом модернізації фінансових механізмів є розвиток місцевих джерел доходів, що є невід'ємною частиною забезпечення фінансової незалежності територіальних громад. Для того щоб громади могли стабільно розвиватися і зменшити свою залежність від міжбюджетних трансфертів, їм необхідно значно ефективніше використовувати наявні податкові та неподаткові надходження. Для цього можна залучити низку заходів, спрямованих на

поліпшення адміністрування місцевих податків, а також розширення податкової бази на основі інноваційних підходів до управління фінансами. Одним з таких важливих податків є земельний податок, що має суттєву вагу в фінансовому забезпеченні місцевих бюджетів. Однак, для збільшення надходжень від цього виду податку необхідно оптимізувати земельний кадастр та створити ефективні механізми контролю за використанням земельних ділянок, а також забезпечити своєчасну сплату податків землевласниками.

Ще одним важливим аспектом є орендна плата за користування комунальною власністю, яка також може стати важливим джерелом доходу для територіальних громад. Однак для досягнення цього потрібно вдосконалювати систему управління комунальним майном, збільшити ефективність його використання та контролювати справедливість орендних ставок, що, в свою чергу, допоможе забезпечити стабільне надходження коштів у місцеві бюджети.

Особливу увагу також слід звернути на розвиток таких видів податків, як туристичний збір, що здатен стати важливим джерелом фінансування для громад з розвиненим туристичним потенціалом. Враховуючи специфіку кожного регіону, важливо здійснювати точний аналіз потреб громади та виявляти потенційно нові джерела доходів. Одним із таких напрямків може бути введення екологічного збору в зонах із підвищеним рівнем промислового забруднення, що дозволить громадам не лише отримувати додаткові кошти для вирішення екологічних проблем, але й стимулювати підприємства до впровадження більш екологічно чистих технологій.

Крім того, важливим є розгляд можливості введення нових видів зборів, які могли б адаптуватися до змінюваних умов соціально-економічного середовища. Наприклад, громади можуть вивчити потенціал для введення збору за використання природних ресурсів, таких як вода чи ліси, що можуть бути важливим джерелом фінансування для розвитку екологічних і соціальних програм. Створення таких нових форм податків і зборів має бути чітко обґрунтоване з урахуванням потреб громади та економічної ситуації в регіоні.

Значну увагу слід приділити підвищенню інвестиційної привабливості територіальних громад, оскільки вона є важливою складовою сталого економічного розвитку. Для цього необхідно створювати сприятливі умови для залучення приватного капіталу, адже інвестиції є основним драйвером економічного зростання і можуть забезпечити розвиток інфраструктури, створення нових робочих місць та збільшення місцевих доходів. Основним завданням є розробка комплексу заходів, які б стимулювали інвесторів і забезпечили довгострокове співробітництво між місцевими органами влади та бізнесом.

Одним з найважливіших кроків є спрощення процедур надання земельних ділянок під бізнес-проекти. Бюрократичні перепони, тривалі затримки та складні процедури часто стають на заваді розвитку бізнесу, особливо у віддалених або сільських районах. Тому, важливо вдосконалити процеси, зробити їх прозорими, забезпечити чіткі та зрозумілі вимоги до забудови, що дозволить скоротити час на оформлення необхідних документів та дозволів. Крім того, місцеві органи влади повинні створити умови для зручної оренди або придбання земельних ділянок для підприємств, що значно полегшить залучення інвесторів.

Модернізація фінансових механізмів територіальних громад повинна також включати впровадження сучасних цифрових технологій, які значно підвищують ефективність управління фінансами та покращують прозорість бюджетних процесів. Одним із ключових напрямків цієї модернізації є використання цифрових платформ для управління фінансовими потоками. Завдяки таким інструментам місцеві органи влади можуть автоматизувати безліч адміністративних процесів, що не тільки значно знижує ризик людських помилок, але й дозволяє швидше реагувати на змінювані економічні умови. Цифровізація фінансових процесів створює умови для швидкого збору та обробки даних, що в свою чергу підвищує точність планування та обґрунтованість рішень щодо розподілу бюджетних коштів.

Одним із важливих елементів модернізації є впровадження електронних систем моніторингу надходжень і витрат, які дозволяють здійснювати контроль

за рухом коштів у реальному часі, що дає змогу керівникам територіальних громад оперативно виявляти можливі недоліки або нецільове використання ресурсів, що, у свою чергу, дозволяє швидко коригувати бюджетні процеси. Такі системи сприяють більш ефективному управлінню фінансами, оскільки всі витрати і надходження фіксуються та можуть бути проаналізовані на всіх етапах – від планування до реалізації бюджетних заходів. Така прозорість в управлінні бюджетом також сприяє зміцненню довіри громадян до місцевих органів влади та забезпечує більшу відкритість у фінансових питаннях.

Розробка фінансових стратегій, орієнтованих на довгостроковий розвиток, є важливим етапом у підвищенні ефективності та розвитку територіальних громад через модернізацію фінансових механізмів. Така стратегія повинна бути націлена не лише на вирішення поточних фінансових проблем, але й на побудову міцної основи для сталого розвитку в майбутньому. Вона передбачає розробку чітких планів економічного розвитку, що враховують унікальні можливості кожної громади, її ресурсну базу та специфіку місцевих умов. Наприклад, для сільських громад це можуть бути проекти з розвитку агропромислового комплексу, у той час як для міських територій важливим напрямом може стати розвиток інфраструктури та сприяння бізнесу.

Врахування зовнішніх факторів, таких як макроекономічна ситуація чи міжнародні інвестиційні тренди, є необхідною складовою при плануванні фінансових стратегій на довгострокову перспективу. Це дає можливість громаді адаптуватися до змінюваних економічних умов та залучати нові джерела фінансування. Наприклад, в умовах глобалізації та постійних змін на світових фінансових ринках, громади можуть використовувати міжнародні інвестиції та кредитні ресурси для реалізації великих інфраструктурних проектів. Завдяки використанню кредитних коштів на вигідних умовах можна здійснювати модернізацію та розвиток інфраструктури, що в майбутньому дозволить громадам отримати додаткові доходи через збільшення податкових надходжень та підвищення економічної активності на своїй території.

Особливу увагу слід приділити залученню міжнародної допомоги та грантових коштів, що не тільки дає громадам можливість покращити свою фінансову спроможність, але й дозволяє вирішити соціальні та екологічні проблеми, що виникають у процесі розвитку. Активна участь у міжнародних програмах фінансування, таких як проекти Європейського Союзу чи міжнародних фінансових організацій, може стати суттєвим джерелом ресурсів для реалізації соціальних проектів та інфраструктурних ініціатив. Такі кошти можуть бути спрямовані на розбудову соціальної інфраструктури, покращення енергоефективності, модернізацію комунальних послуг та розвиток місцевого бізнесу. Завдяки цим інвестиціям громади можуть не лише підвищити свою фінансову спроможність, але й покращити конкурентоспроможність територій, сприяючи залученню нових інвесторів та створенню робочих місць.

Залучення таких коштів є особливо важливим для розвитку інфраструктури в регіонах, де обмежені внутрішні фінансові ресурси. Використання грантів та допомоги міжнародних організацій дозволяє громадам реалізовувати проекти, які вони не змогли б профінансувати самотійно. Таким чином, стратегічне планування, що включає залучення зовнішніх фінансових ресурсів, є важливою складовою моделі розвитку фінансових механізмів територіальних громад. Воно дозволяє збільшити кількість інвестицій, сприяти розвитку місцевих підприємств та інфраструктури, а також підвищити соціальну та економічну стабільність громад.

Зрештою, модернізація фінансових механізмів повинна супроводжуватися просуванням принципів децентралізації. Передача більших повноважень місцевим громадам, у тому числі у фінансовій сфері, дозволяє їм бути гнучкішими у вирішенні локальних проблем та краще адаптуватися до змінних умов. Разом із тим, необхідно забезпечити належний контроль за ефективністю управління, що стане запорукою успішної реалізації моделі сталого розвитку.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було отримано наукові результати теоретичного, практичного та аналітичного характеру:

- Надано теоретичні основи формування фінансового потенціалу територіальних громад, що включають визначення ключових понять, принципів і факторів, які впливають на фінансову спроможність громад. Це дозволило закласти базу для подальшого аналізу й оцінки фінансового потенціалу територіальних одиниць.
- Виявлено методологічні підходи до формування фінансового потенціалу на основі досвіду країн ЄС, що забезпечують більш ефективне управління фінансами громад. Проаналізовано інструменти, які використовуються в європейських країнах для забезпечення фінансової автономії місцевих органів влади.
- Сформовано аналіз проблем та перспектив формування фінансового потенціалу територіальних громад, в якому визначено основні виклики, такі як нестача доходів, залежність від трансфертів, а також перспективи їх подолання шляхом підвищення самодостатності громад.
- Проведено аналіз доходів та видатків бюджетів ТГ Вінницької області, що дало змогу оцінити рівень фінансової незалежності громад, структуру їхніх доходів і витрат, а також визначити фактори, які впливають на ефективність використання бюджетних ресурсів.
- Прогнозовано фінансовий потенціал територіальних громад на прикладі бюджетів територіальних громад Вінницького району, що дало змогу оцінити перспективи розвитку фінансової бази громад у короткостроковій та середньостроковій перспективі.
- Розроблено концептуальні підходи щодо вдосконалення формування фінансового потенціалу територіальних громад, які включають оптимізацію податкової бази, підвищення прозорості бюджетних процесів та впровадження довгострокового планування.

- Розроблено модель соціально-економічного розвитку та фінансового забезпечення територіальних громад Вінницької області, що передбачає інтеграцію економічних, соціальних і фінансових ресурсів для досягнення сталого розвитку громад.

- Запропоновано напрями підвищення ефективності та розвитку територіальних громад через модернізацію фінансових механізмів, зокрема шляхом впровадження сучасних технологій, залучення інвестицій і міжнародних грантів, а також удосконалення місцевих фінансових стратегій.

Таким чином, результати дослідження підтверджують важливість комплексного підходу до формування фінансового потенціалу територіальних громад. Запропоновані теоретичні, аналітичні та практичні рекомендації можуть бути використані для підвищення фінансової самодостатності громад, що сприятиме їхньому сталому соціально-економічному розвитку в умовах реформування місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лисяк Л. В., Биков Б. Д., Кушнір А. І. Зміцнення фінансового потенціалу об'єднаних територіальних громад в умовах бюджетної децентралізації. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. № 4. (70). С. 84-89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2020_4_16
2. Нечипоренко А. В., Юрах Ю.С.. Аналіз фінансового потенціалу територіальних громад в Україні. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2020. (1-2), С. 271–284. URL: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.1-2.2020.271-284>
3. Патицька Х. О. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів. 2019. 209 с.
4. Єгоричева С. Б., Тимошенко О. В., Панченко А. І. Сутність та складові фінансового потенціалу територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 8. С. 11-15.
5. Зінчук Т.О., Патинська-Попета М.М. Управління фінансовим потенціалом об'єднаних територіальних громад. *Економіка АПК*. 2019. № 12. С. 6-15.
6. Щур Р. І. Фінансовий потенціал територіальних громад: теоретичний аналіз. *Економіка та держава*. 2018. № 5. С. 60-64.
7. Кужелєв М. О., Нечипоренко А. В. Фінансові інструменти стимулювання регіонального розвитку: практика використання в Україні: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 224 с.
8. Зверяков М.І., Ковальов А.І, Сментина Н. В. Стратегічне планування збалансованого розвитку територіальних соціально-економічних систем в умовах децентралізації: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2017. 175 с.

9. Кужелєв М. О., Плахотнюк В. В. Формування місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. 36/1. С. 302-312.
10. Качула А. Г. Бюджетна децентралізація в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Економічні науки»*. 2018. № 29 (2). С. 95-98.
11. Ігнатенко Р. В. Фінансовий потенціал об'єднаних територіальних громад: шлях до збільшення. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2021. №1-2. С. 37-45.
12. Мунько А. Ю. Місцеві фінанси: розвиток теоретичних основ. *Ефективність державного управління*. 2016. № 1/2 (46/47). С. 84-91.
13. Ситник Н. С., Стасишин А. В., Західна О. Р. та ін. *Фінанси об'єднаних територіальних громад: навч. посіб.* Львів, 2019. 536 с.
14. Ігнатенко Р. В. Джерела формування фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад. *Інноваційне підприємництво, менеджмент, фінанси: стан, аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Ч. 2.* Львів: ЛЕФ, 2019. С. 57-59.
15. Волохова І. С. Вектори зростання надходжень до місцевих бюджетів України. *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Ч. 1. № 23. С. 39-42.
16. Труш О.І., Поліщук Н.В. Інновації у формуванні фінансового потенціалу територіальних громад. *Праці Всеукраїнської науково-практичної конференції «Міжгалузеві наукові дослідження: можливості та варіанти впровадження»*. Ніжин: НУБіП України, 2023. С. 51-53. URL: http://nati.org.ua/docs/science/2023/Conference_07122023_p001.pdf
17. Труш О.І., Волкова В.В. Аналіз й оптимізація процесу формування фінансового потенціалу територіальних громад: проблеми та перспективи. *Праці XXIV Всеукраїнської наукової конференції студентів та молодих вчених «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці»*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024.

18. Волкова В.В., Труш О.І. Механізми інтеграції фінансового потенціалу територіальних громад у загальнонаціональну систему економічного розвитку. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». № 30, 2024. С. 18-22. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/issue/view/18435>

19. Лисяк Л. В., Грабчук О. М. Зміцнення бюджетного потенціалу місцевих бюджетів України в умовах фінансової децентралізації. *Проблеми економіки*. 2018. № 1 (35). С. 294-299.

20. Мунько, А. Ю. Політика фінансової безпеки територіальних громад: розробка, реалізація, оцінювання. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*, вип. 1, 2022. С. 66-72. URL: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.1.9>

21. Kuzheliev M., Nechyporenko A. Financial resources of public sector of economy in ensuring realization of financial policy of the country. Association agreement: driving integrational changes. Accent Graphics Communications Chicago, Illinois, USA. 2019. P. 374-385.

22. Нечипоренко А. В. Проблеми фінансування видатків місцевих бюджетів. Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка». 2016. Том 21, Вип. 11 (53). С. 84-88.

23. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю .Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. Київ, 2017. С. 107.

24. Патицька Х. О. Фінансово-економічний потенціал територіальної громади: основні аспекти дослідження. Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки: зб. наук. статей за матеріалами III Всеукр. наук.-практ. конф. Ч. 1. Дніпро: НМетАУ, 2017. С. 210-213.

25. Строкань В. Управління земельними відносинами в системі місцевого самоврядування: методологічний аспект. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01\(1\)/Strokan.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01(1)/Strokan.pdf)
26. Офіційний вебсайт Європейського Союзу. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home> (дата звернення: 24.11.2023)
27. Бюджетний кодекс України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 13.09.2024)
28. Вінницька районна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL: <https://www.vinrda.gov.ua/rda/terytorialni-hromady-vinnytskoho-raionu> (дата звернення: 16.09.2024)
29. Вінницька міська рада. Офіційний сайт. Відкритий бюджет громади. URL: <https://www.vmr.gov.ua/vidkrytyi-biudzhethromady#parentHorizontalTab3> (дата звернення: 24.09.2024)
30. Гніванська міська територіальна громада. Офіційний сайт. Виконання бюджету. URL: <https://gnivan-miskrada.gov.ua/vikonannya-bjudzhetu-za-2023-rik-16-19-12-10-08-2023/> (дата звернення: 24.09.2024)
31. Іллінецька територіальна громада. Офіційний сайт. URL: <https://illintsi-mrada.gov.ua/finance> (дата звернення: 24.09.2024)
32. Липовецька територіальна громада. Офіційний сайт. Рішення про бюджет. URL: <https://lyp.gov.ua/rishennya-pro-bjudzhet-14-13-26-27-04-2021/> (дата звернення: 24.09.2024)
33. Немирівська міська територіальна громада. Офіційний сайт. Бюджет громади. URL: <https://nemyriv-mrada.gov.ua/zviti-pro-vikonannya-bjudzhetu-nemirivskoi-miskoi-teritorialnoi-gromadi-u-2023-roci-14-54-55-13-12-2022/> (дата звернення: 24.09.2024)
34. Погребищенська міська рада. Офіційний сайт. Бюджет громади. URL: <https://pog-mrada.gov.ua/index.php/byudzhethromadi> (дата звернення: 24.09.2024)
35. Вороновицька територіальна громада. Офіційний сайт. Виконання місцевого бюджету. URL:

[mistseвого-byudzhetu-voronovytskoyi-terytorialnoyi-gromady/vykonannya-mistseвого-byudzhetu-voronovytskoyi-terytorialnoyi-gromady-za-pidsumkamy-2023-roku/](#) (дата звернення: 24.09.2024)

36. Літинська селищна рада. Офіційний сайт. Виконання місцевого бюджету. URL: <https://www.lityn-selrada.gov.ua/finansovyi-viddil/biudzhety-litynskoi-th-2023/1939> (дата звернення: 25.09.2024)

37. Оратівська селищна рада. Офіційний сайт. Стан виконання бюджету. URL: <https://orativska-gromada.gov.ua/stan-vikonannya-bjudzhetu-orativskoi-selischnoi-teritorialnoi-gromadi-15-53-51-26-04-2023/> (дата звернення: 25.09.2024)

38. Стрижавська селищна рада. Офіційний сайт. Звіти про виконання бюджету. URL: <https://stryzhavska-rada.gov.ua/informaciya-pro-vikonannya-bjudzhetu-10-40-11-23-04-2021/> (дата звернення: 25.09.2024)

39. Сутисківська селищна рада. Офіційний сайт. Бюджет громади. URL: <https://sutysky-rada.gov.ua/bjudzhety-gromadi-15-19-47-26-02-2021/> (дата звернення: 25.09.2024)

40. Тиврівська селищна громада. Офіційний сайт. Селищний бюджет. URL: <https://tyvriv-miskrada.gov.ua/2023-rik-15-29-24-29-12-2022/> (дата звернення: 25.09.2024)

41. Турбівська селищна громада. Офіційний сайт. Селищний бюджет. URL: <https://ttg.gov.ua/selischnij-bjudzhety-2023-11-39-43-23-12-2022/> (дата звернення: 25.09.2024)

42. Агрономічна сільська рада. Офіційний сайт. Бюджет. URL: <https://agronomichna-gromada.gov.ua/bjudzhety-2023-15-20-34-19-12-2022/> (дата звернення: 26.09.2024)

43. Лука-Мелешківська територіальна громада. Офіційний сайт. Бюджет. URL: <https://lmotg.gov.ua/%d1%81%d1%96%d0%bb%d1%8c%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0-%d1%80%d0%b0%d0%b4%d0%b0%d0%b1%d1%8e%d0%b4%d0%b6%d0%b5%d1%82/> (дата звернення: 26.09.2024)

44. Якушинецька сільська__громада. Офіційний сайт. Виконання бюджету. URL: <https://yakushynecka-gromada.gov.ua/vikonannya-bjudzhetu-11-58-07-25-02-2023/> (дата звернення: 26.09.2024)
45. Ангела Бочі. Прихований клондайк: як розкрити потенціал бюджетів об'єднаних територіальних громад. URL: <https://voxukraine.org/prihovaniij-klondajk-yak-rozkriti-potentsial-byudzhativ-ob-yednanih-teritorialnih-gromad>
46. Бобровська О. Ю., Мунько А. Ю. Фінансово-економічне забезпечення територій в умовах децентралізації. Аспекти публічного управління. 2017. № 4 (18). С. 88–91.
47. Демченко О.П., Яковенко К. А. Європейський досвід бюджетної децентралізації та перспективи для України. Мукачівський державний університет. *Економіка та суспільство*. 2018. № 16. С. 724-730.
48. Децентралізація в Україні: досягнення, надії і побоювання. URL: <https://www.international-alert.org/sites/default/files/Ukraine> (дата звернення: 25.06.2024).
49. Ковалів І. Р. Проблеми та напрями вдосконалення системи управління місцевими фінансами. *Наукові праці НДФІ*. 2017. № 2 (79). С. 42-50.
50. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2017. 110 с.
51. Маршук Л. М., Матяш О. О., Репа Н. С. Децентралізація влади та формування місцевих бюджетів в Україні. Молодий вчений. 2016. № 5. С. 103-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_5_29.
52. Про схвалення Концепції розвитку системи управління державними фінансами: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.09.2012 № 633-р. 95 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/633-2012-p> (дата звернення: 09.03.2024).
53. Сумська Т. Децентралізація бюджетної системи як організаційна основа системи місцевого самоврядування. *Журнал європейської економіки*. 2017. № 1. С. 59-61.

54. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. Національний проект «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua> (дата звернення: 30.04.2024)

55. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (дата звернення: 13.10.2024).

56. Міністерство фінансів України. Довідки щодо стану виконання місцевих бюджетів за 2015 – 2020 рр. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetyv> (дата звернення: 25.02.2024).

57. Земельна децентралізація-2020: момент істини. URL: <https://land.gov.ua/zemelna-detsentralizatsiia-2020-moment-istyny> (дата звернення 18.02.2024).

58. Маркович Г. Місцеві бюджети зростають – але резервів ще багато. URL: https://biz.censor.net/columns/3029101/mstsev_byudjeti_zrostayut_ale_rezervv_sche_bagato

59. Світовий банк. Офіційний сайт. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (дата звернення: 20.12.2023).

60. Kostiukevych R, Mishchuk H, Zhidebekkyzy A. The impact of european integration processes on the investment potential and institutional maturity of rural communities. *Economics and Sociology*. 2020. № 3. P. 46-63.

61. Bulavinets V., karpyshyn N. Financial potential of territorial communities: modern state and prospects. *World of finance*. 2019. № 4(61). P. 96-110.

ДОДАТОК А

Звіти про виконання бюджету (доходи) Вінницької міської територіальної громади за 2020-2023 роки та I півріччя 2024 року, млн грн [4]

Рік	2020			2021			2022			2023			I півріччя 2024		
Найменування показника	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом
3893,5	3015,7	137,9	0,1												
404,8	0,8	111,5	73,1	8,3											
4298,3	3016,5	249,4	73,2	8,3											
4519,3	3621,6	101,3													
390,3	2,1	150,9	81,9	10,3											
4909,6	3623,7	252,2	81,9	10,3											
5497,9	4559,9	107,2													
237,3	2,7	161,5	36,5	13,7											
5735,1	4562,6	268,7	36,5	13,7											
6137,0	5092,4	154,2													
360,8	3,2	179,1	101,5	12,5											
6497,8	5095,6	333,2	101,5	12,5											
3195,5	2571,2	87,8													
232,1	2,0	97,0	66,9	7,0											
3427,6	2573,2	184,8	66,9	7,0											

ДОДАТОК Б

Звіти про виконання бюджету (видатки) Вінницької міської територіальної громади за 2020-2023 роки та I півріччя 2024 року, млн грн [4]

Рік	2020			2021			2022			2023			I півріччя 2024		
Найменування показника	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Державне управління	260,0	18,1	278,1	285,6	24,5	310,1	263,0	34,6	297,6	373,9	23,4	397,3	231,2	1,5	232,7
Освіта	1279,4	106,2	1385,5	1607,6	164,2	1771,8	1872,8	239,1	2112,0	1918,0	264,4	2182,3	1209,0	90,0	1299,1
Охорона здоров'я	265,7	108,2	373,9	219,6	110,0	329,6	168,1	85,9	254,0	137,8	94,1	231,9	59,0	50,3	109,2
Соціальний захист	90,6	19,3	109,9	194,6	14,1	208,7	227,1	4,0	231,2	312,8	101,2	414,0	170,1	1,4	171,5
Культура і мистецтво	37,6	6,3	43,9	63,8	8,5	72,3	59,5	3,7	63,3	58,1	9,6	67,7	32,4	7,4	39,7
Фізична культура і спорт	64,2	3,6	67,9	77,1	2,5	79,6	91,6	4,7	96,3	113,6	17,5	131,1	58,5	3,5	62,0

Продовження ДОДАТКУ Б

Засоби масової інформації	Зв'язок та телекомунікації	Транспорт та транспортна інфраструктура	Будівництво та регіональний розвиток	Сільське, лісове та рибне господарство	ЖКГ	
24,3	3,6	413,4	2,0	0,1	424,7	2
2,9	0,2	36,2	422,7		185,1	3
27,2	3,8	449,6	424,7	0,1	609,7	4
26,6	5,3	363,0	1,5	1,5	490,7	5
2,7	2,1	76,0	468,0		262,8	6
29,3	7,4	438,9	469,5	1,5	753,5	7
26,3	5,3	451,9	2,6		473,1	8
			82,8		242,0	9
26,3	5,3	451,9	85,4		715,1	10
31,6	7,0	332,9	6,2	1,0	707,5	11
1,1			663,1		404,9	12
32,8	7,0	332,9	669,3	1,0	1112,5	13
18,6	3,9	201,5	3,3	0,5	365,6	14
			239,9		31,5	15
18,6	3,9	201,5	243,2	0,5	397,1	16

Продовження ДОДАТКУ Б

Усього	Обслуговування місцевого боргу	Охорона навколишнього природного середовища	Громадський порядок та безпека	Захист населення і територій	Інші програми та заходи	1
3170,8	25,1		28,1	4,1	35,6	2
1000,2		0,4			80,4	3
4171,1	25,1	0,4	28,1	4,1	116,0	4
3722,8	15,1		35,9	4,8	36,2	5
1296,6		17,4	0,2		132,3	6
5019,3	15,1	17,4	36,1	4,8	168,5	7
3828,8	5,0		49,8	32,3	44,8	8
1196,4		0,7	0,2	12,3	422,6	9
5025,2	5,0	0,7	49,9	44,6	467,4	10
4618,5	0,2		86,0	16,4	41,4	11
2320,1		0,5	30,6	16,1	532,8	12
6938,6	0,2	0,5	116,6	32,6	574,3	13
2756,3	0,04		254,2	2,3	21,9	14
582,0		1,7	4,2	0,1	39,3	15
3338,3	0,04	1,7	258,5	2,5	61,2	16

ДОДАТОК В

Прогноз доходів і видатків для громад Вінницького району на 2025-2026 роки,
млн грн

Громада	Показник	2024	2025	2026
Гніванська міська	Доходи	202,8	210,0	217,4
	Видатки	222,7	230,0	237,4
Іллінецька міська	Доходи	264,4	272,0	279,8
	Видатки	270,3	278,0	285,8
Липовецька міська	Доходи	209,8	214,0	218,3
	Видатки	209,8	214,0	218,3
Немирівська міська	Доходи	334,9	344,0	353,3
	Видатки	318,1	327,6	337,4
Погребищенська міська	Доходи	329,6	338,8	348,2
	Видатки	310,2	318,7	327,4
Вороновицька селищна	Доходи	167,2	172,2	177,4
	Видатки	155,4	159,7	164,2
Літинська селищна	Доходи	235,2	241,2	247,3
	Видатки	235,2	241,2	247,3
Оратівська селищна	Доходи	225,2	230,2	235,4
	Видатки	219,9	224,8	229,9
Стрижавська селищна	Доходи	168,4	172,6	176,9
	Видатки	168,4	172,6	176,9
Сутисківська селищна	Доходи	46,0	47,1	48,2
	Видатки	46,0	47,1	48,2
Тиврівська селищна	Доходи	117,1	119,7	122,4
	Видатки	117,1	119,7	122,4
Турбівська селищна	Доходи	102,1	105,3	108,6
	Видатки	167,8	173,8	179,9
Агрономічна сільська	Доходи	84,1	86,0	88,0
	Видатки	84,1	86,0	88,0
Лука-Мелешківська сільська	Доходи	129,5	133,3	137,3
	Видатки	133,7	137,5	141,5
Якушинецька сільська	Доходи	245,5	252,9	260,5
	Видатки	264,1	271,5	279,3

Модель соціально-економічного розвитку та фінансового забезпечення територіальних громад Вінницької області

ДОДАТОК Д

Ключові напрями модернізації фінансових механізмів для підвищення ефективності та розвитку територіальних громад

